

Carissimi

Esély fogyatékos és egészségkárosodott embereknek

XII. évfolyam, 2021/3., szeptember

A photograph of a woman and a young man outdoors. The woman, on the right, is wearing a blue dress with a white floral pattern, a blue necklace, and has her hair in a bun. She has her hand on the shoulder of the young man. The young man, on the left, is sitting in a wheelchair, wearing a white shirt, a dark tie, and a dark vest. They are both smiling. The background is a stone wall and some greenery.

„Békében önmagammal és a világgal”

Teljesíteni Dávid álmát

Diszgráfia, az írás zavara

Pillanatképek a tizenkettedik versfesztiválról – Cséfalvay Á. András felvételei. Cikkünk a 32–33. oldalon.

Tartalom

Strédl Terézia: Szeptember, kezdődik az új tanév!	3
Korpás Árpád: A pozsonyi kiségitő iskola ügye, II.	4
Pető Ildikó – Szilágyi Erika: A játék jelentősége és sajátosságai az atipikusan fejlődő gyermekek esetében	6
Dunkel N Norbert: Felugró ablak, szét-tördelt világ, I.	9
Fazekasné Fenyvesi Margit: Olvasástanítás fonomimikával	11
Tanácsadó. Kása Ildikó: Diszgráfia, az írás zavara	14
Farkasné Gönczi Rita: Társoktatás a diszkalkulia témakörében	16
Hosszu Tímea: Idegennyelv-tanítás enyhén értelmi fogyatékos tanulók körében	18
Hanuliak Ildikó: Kapcsolat álláskeresők és munkaadók között	20
„Örömmel jövök munkába” – bemutatjuk dr. Podlupszki Csaba gasztroenterológust	21
A mit történetünk: Teljesíteni Dávid álmat	24
Kalácska Róbert története – „Rengegszer kellett újrakezdenem”	26
Belebújni egy siket bőrébe – Hefty Angéla rovata	28
Kocsis Károly: Hogyan lettem tapasztalati szakértő	29
Vörös Bathó Éva: Élménydús délután	30
Vojtek Márta: Egy hét felhőtlen kikapcsolódás	31
„Békében önmagammal és a világgal” – újra versfesztivál	32
Folyóirat-ajánló: Fogyatékoság és Társadalom	33
Sztakó Zsolt: Életiláncok	34
Magyar–szlovák és szlovák–magyar szótár	35

Címlapkép:

Korpás Éva Csöille Tivadarral a versfesztiválon.
Cséfalvay Á. András felvétele

Carissimi – Esély fogyatékos és egészségkárosodott embereknek. Kiadja a Szlovák Humanitárius Tanács (vydáva Slovenská humanitná rada, Budyšínska 1, 831 03 Bratislava; IČO: 17 316 014) a Carissimi Nonprofit Alappal együttműködve. Felelős szerkesztő: Tóth Erika. Nyelvi szerkesztő: Szórád György. Szakmai tanácsadók: Mgr. Köböl Tibor szociális tanácsadó, Izomsorvadásos Betegek Országos Szervezete, tel.: 0948 046 672; PaedDr. Strédl Terézia PhD pszichológus, gyógypedagógus, a Selye János Egyetem oktatója. Grafika, tördelés: Nagy Attila. Nyomja: Valeur Kft., Dunaszerdahely. Terjeszti: Mediaprint-Kapa Pressegross, a. s. Levélcím: Carissimi, Bučinová 14, 821 07 Bratislava. Telefon: 0907 812 236. E-mail: carissimi.lap@gmail.com. Honlap: www.carissimi.sk. Ingyenes kiadvány. Megjelenik negyedévente, 1300 példányban. A következő számunk decemberben jelenik meg. ISSN 1338-2438, ISSN 1338-2446 (online). Engedélyezési szám: EV 3982/10. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Szeptember, kezdődik az új tanév!

A tanévkezdés amúgy is sok szempontból meghatározó. A legfontosabb kérdés most az, hogy a járványhelyzet alakulása miatt nem kényszerülünk-e ismét távoktatásra. Bizakodóak vagyunk, bár az utóbbi két tanévre nagyon rányomták bélyegüket a kényszerű változások, a bizonytalanság és a rendszertelenség. A beltéri találkozásokra vonatkozóan hol létszámkorlátozás volt érvényben, hol felfüggesztették a csoportfoglalkozásokat. Most az a fontos, hogy mindenki visszataláljon a saját ritmusához. A tanulókat, ha naponta nem látogatták is az iskolát, valamelyest „karbantartották” az online foglalkozások. Azokat azonban, akiknek problémáik vannak az alkalmazkodással, a változások jobban megviselik. A sajátos nevelési igényű tanulók egyenként eltérő lehetőségekkel képesek csak visszazökkenni megszokott ritmusukba. Náluk ugyanolyan szoktatási időről beszélhetünk, amilyen a legkisebbek iskolakezdésére jellemző.

Nehéz helyzetben vannak azok is, akik korábban rendszeresen látogattak klubot, szakköri foglalkozásokat, sportoltak: a rendszertelenség miatt egyesek fel is hagyhattak az ilyen szabadidő-tevékenységgel. Mindent meg kell tenni azért, hogy ott folytassák, ahol félbeszakadt a szokásos napirendjük. Nehéz a visszarendeződés, hiszen a hosszú idő alatt eluralkodhatott a lustaság, esetleg a motiváció sem a régi, és más indokok is akadhatnak. Ezért nagyon fontos a rendszeres kondicionálás, a napi ritmus tartása, a rendszeresség, az időnkénti környezetváltozás és főleg a csoporttársak jelenléte. Az ember szereti a magányt, a magányosságot azonban nem. Kellenek a társak, barátok, s gazdagító, ha a velük töltött idő kellemes és hasznos.

Az iskolában töltött idő a személyiség fejlesztésére szolgál. A tanulást nem szabad kötelező rossznak tartani. A játékos tanítás különböző formái már a pedagógusok rendelkezésére állnak. Tőlük függ, hogy a célcsoportnak megfelelően alkalmazzák őket. A szabadidős foglalkozások motiválóbbak, hiszen mi választjuk őket érdeklődésünk szerint. Legfontosabb itt is a rendszeresség, még akkor is, ha önkéntes tevékenységről van szó.

Az utóbbi időben személyiségünk új készségekkel gyarapodott; ilyen például az egészségtudatos magatartás, a nagyobb digitális jártasság vagy a környezettudatosság. Az egészségtudatos magatartásnak spontánul be kellene épülnie mindennapjainkba, legyen szó táplálkozásról, tiszta kézről vagy rendszeres mozgásról. Az otthonlét magával hozta az online tér fokozott használatát. Ezt is strukturálni kell, el kell dönteni, hogy mikor, meddig és miért vesszük igénybe. És meg kell tanulnunk az elhatározás, egyezség következtetés megtartását! Környezettudatosak pedig akkor vagyunk, ha nem szemetelünk, osztályozzuk a hulladékot, s óvjuk környezetünket. Mindezt taníthatjuk, tanulhatjuk, és példát mutathatunk.

Minden közösségnek vannak együttélési szabályai, szokásai, amelyek azon alapulnak, hogy mindenkinek jó legyen: egymás javára tegyünk és gondolkodjunk. Az előttünk álló tanévben is ezt az együttműködést tartom fontosnak.

Strédl Terézia

A pozsonyi kiegészítő iskola ügye, II.

Nyugat-európai mintákat követve a 19. század végétől Magyarországon több ún. kiegészítő iskola vagy osztály létesült. A dualizmus kori Pozsonyban is kezdeményezték ennek az oktatási formának a bevezetését.

Az ilyen speciális oktatás esetében kiemelten fontos szerepe volt két tényezőnek: egyrészt a képzés formájának, tehát annak, hogy külön kiegészítő iskola létesüljön-e, vagy pedig csak kiegészítő osztályok (tanszobák) működjenek, másrészt pedig annak, hogy a tanszobákat a sajátos tantervnek megfelelően alakítsák ki és szereljék fel.

A képzés formáját illetően Deschenszky Ferenc pedagógiai szakíró, a helyi gyógypedagógiai intézet igazgatója bizonyára a korabeli pozsonyi oktatásügy valóságából indult ki, amikor a városi kiegészítő, felzárkóztató oktatás elindítását nem egy új intézmény keretében, hanem csak tanszobák formájában képzelte el. Két tanszoba könnyebben kialakítható, mint egy új, speciális iskola.

Egyelőre nem rekonstruálható, hogy milyen megfontolások vezérelhették a szakembert ilyen óvatosabb kezdeményezésre, de minden bizonnyal szerepet játszott a 20. század eleji pozsonyi iskolák véges kapacitása. Erre a problémára például abban a korban a pozsonyi Dynamit Nobel vegyipari konzern is úgy reagált, hogy saját, „dinamitgyári” népiskolát szervezett a dolgozók gyermekei számára. Az ingatlanhiányt illusztrálандó további példaként említhetjük, hogy ebben a korszakban a pozsonyi siketnéma-intézet elhelyezése is gondot okozott.

Plachy Bertalan pedagógiai szakíró és volt királyi tanfelügyelő a századfordulón Pozsony vármegye népoktatásügyi illetékeseként a Borovszky Samu-féle monográfiásorozat Po-

zsony vármegye című kötetében a beiskoláztatási statisztikákban rejlő talékok kapcsán közvetve arra is utalt, hogy a helyeket az általános képzésben részt vevő, várhatóan nagyobb számú tanulóknak kell fenntartani. Az 1901–1902-es tanév kapcsán Pozsony népiskolai oktatásáról ezt írja: „Az iskolába járók számát a tankötelesekhez viszonyítva, iskolába járt a tömegnek 85%-a, mely adat fölötte hullámnak mutatkozik.”

További megfontolás lehetett, hogy a meglévő alsófokú iskolák zöme felekezeti volt, s ez gyakorlatilag kizárta, hogy valamelyik meglévő elemi iskolát kiegészítő iskolává minősítsék át, főként, ha figyelembe vesszük, hogy mindegyiknek megvolt a középszintű „folytatása” (a két legnagyobb felekezetenél például a helyi katolikus főgimnázium és az evangélikus líceum), tehát a felekezeti népiskolák az egyházi alapon fenntartott középiskoláknak voltak hivatottak biztosítani az utánpótlást. Nem kizárt, hogy Deschenszky is járhatóbb útnak vélte a gyengébb képességűeket ezekből az intézményekből külön tanszobákba irányítani, mint a meglévő iskolákban

(vagy egynémelyikükben) „különosztályokat” kialakítani. Erre enged következtetni az is, hogy az 1910 májusában közzétett becslése szerint Pozsonyban legalább 60–70 „gyengetehetségű gyermek” számára várták a kiegészítő képzés elindítását.

Természetesen nem feledkezhetünk meg a speciális oktatás helyére vonatkozó korabeli szakmai érvekről sem, amelyeket nyilván Deschenszky is ismert, tehát Pozsonyban is alkalmazni igyekezett. Ezeket az érveket az ő megfogalmazásában nem találtam meg, de minden bizonnyal ismerte az egyik legfőbb korabeli szak tekintélynek számító Éltes Mátyás, a budapesti állami kiegészítő iskola vezetője által összeállított Közérdekű tudnivalók a gyengetehetségű gyermek oktatására szolgáló kiegészítő-iskolákról című könyvet. A „vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium megbízásából szülők, tanítók és iskola fenntartók tájékoztatására” szolgáló kiadvány 1905-ben jelent meg Budapesten. Amellett, hogy tartalmazza az első és ideiglenes, hatéves képzésre vonatkozó magyarországi kiegészítő iskolai tantervet, a helyválasztással kapcsolatban is eligazítást ad. Utal a magyarországi gyakorlatra, amely szerint az elhelyezés egyik módja az, amikor „a népiskola épületében szorít helyet a gyengetehetségűek külön iskolájának is, a mely ily alakban nem egyéb, mint a népiskolának a tanulók tehetsége szerint elkülönített egyik párhuzamos osztálya; innét a kiegészítő- vagy különosztály (Specialclasse) elnevezés”. A másik mód az, hogy „a város legkönynyebben megközelíthető központi helyein, a szükséghez képest megfelelő külön épületeket rendeznek be e célra, a hol a környékbéli iskolák összes gyengetehetségű tanulóit elhelyeztetnek; ezek az u. n. kiegészítő-iskolák”.

Éltes szerint a kisegítő osztály rendszerét „ma még sok helyütt alkalmazták, sőt mindenütt ezzel veszi kezdetét a gyengetehetségükről való gondoskodás”, de ez nem lehet végleges megoldás, mert „a gyengetehetségű gyermekek testi és lelki fogyatkozásaira tekintettel és az egészséges gyermekek csúfolásának és zaklatásának elkerülése miatt, a közös épületben való elhelyezés kerülendő”. Jelzi az optimális megoldás útját is: „A hol csak lehetséges, a külön osztályokat a fenti okokból kisegítő-iskolákká szervezik át, illetve fejlesztik ki.”

Ha mindezt a pozsonyi viszonyokra alkalmazzuk, az egykori Városház (a mai Kostolná) utcában kiszemelt iparostanonc-iskolai tanterem mindenképpen a város könnyen megközelíthető, központi helyén voltak. S bár nincs pontos képünk a felszereltségükről, feltételezhető, hogy legalább részben megfelelhettek az Éltes említett útmutatójában foglalt követelményeknek. Az ideiglenes tanterv ugyanis fontosnak tartja, hogy „sokféle munkára tanítsuk a növendékeket, vagyis a változatosságra gondot fordítsunk, nehogy az egyféle munkánál unalmassá válják”. Továbbá „a kézimunkát nem osztályok szerint, hanem csoportokba osztva tanulják a gyermekek azért, mert sokszor meg-esik, hogy míg egyik vagy másik tanuló pl. az elméleti tárgyakban alig halad előre, addig a kézimunkában a legelsőők között tart”.

Ha az egykori Városház utcai, mára már elbontott Behaim Balázs-féle házat nézzük, az egy 1535-ben kelt forrás szerint a város magyar ajkú lakosait szolgáló bíró hivatalának adott helyet, és csak átalakításokkal, 1656-ban lett evangélikus iskolává, majd

katolikus (kezdetben jezsuita) gimnázium működött benne 1786-ig, amikor az intézményt a klarisszák kolostorába költöztették át. A Behaimházban 1850 és 1895 közt városi főreáliskola volt, később pedig az 1887-ben megszervezett, a város által fenntartott iparostanonc-iskolát helyezték el benne. Egyrészt tehát városi tanintézmény volt, azaz Pozsony törvényhatósága nagyobb befolyással lehetett az ingatlan használatára, másfelől az alapfelszereltség is adva volt a kisegítő képzéshez. Ortvy Tivadar Pozsony város utcai és terei című munkájában azt írja, hogy a tanonciskola célja a növendékek „kedélyét és szellemét rajz- és egyéb tantárgyak tanításával megnemesíteni, és őket értelmes, ügyes, erkölcsös munkásokká kiképezni”. Tehát a célok hasonlóak azokhoz, amelyeket a kor pedagógiai szakemberei a „gyengetehetségűek” oktatása kapcsán is megfogalmaztak. A kisegítő osztályok koedukált jellegét erősíthette, hogy az épületben 1898-tól „nőtanoncoknak” szabászatot is tanítottak.

A kisegítő képzés elkülönítésének jelentős költségvonzata volt a városok esetében. A korabeli szakmai fórumok szerint minden 20-30 ezernél nagyobb lélekszámú magyarországi város esetében ajánlott a kisegítő iskolák/osztályok biztosítása. Pozsony ennek a paraméternek messze megfelelt, hiszen az 1910. évi népszámlálás szerint lakosainak száma meghaladta a 78 ezret.

Éltes Mátyás azt is modellezte, hogy az elkülönülés nagyságrendileg milyen költségvetési kiadást jelent a városoknak mint fenntartóknak: „Feltéve, hogy egy épelműjű tanuló évente 200 koronába kerül, és felté-

ve, hogy a személyi kiadások az összes kiadások felét képezik, egy 20 ezer lakóval bíró város 20 (maximum 40) gyengetehetségű tanulója legfeljebb 2400 kor. évi kiadási többletet róna a városra: ami egy ilyen város háztartásánál alig jöhet – a hasznot tekintve – figyelembe.” Deschenszky Pozsonyra vonatkozó 60-70 fős becslését véve alapul a pozsonyi önkormányzatnak az Éltes által kalkulált összeg csaknem kétszeresét kellett volna fedeznie.

Ha a speciális képzés helyi szorgalmazói mindezeket tudatosították, és megismerkedtek a módszertani útmutató ingatlanokra vonatkozó ajánlásaival is, még elérhetlenebbnek tűnhetett a külön iskola létrehozása. Éltes ugyanis a minisztériumi jóváhagyással kiadott útmutatóban lefektette, hogy egy 120 növendékkel működő kisegítő iskola esetében kell egy igazgatói és egy „szolgai” lakás, egy iroda, hat tanterem (20-20 tanuló számára), egy tanácskozószoba, amely könyvtárként is használható, három kézimunkaterem (20-20 fő számára), egy nagy tornaterem, amely ünnepekre is alkalmas, valamint kellő számú mellék-helyiség.

Pozsony szabad királyi város törvényhatósági bizottsága 1909. szeptember 6-i ülésének 29. napirendi pontja volt a királyi tanfelügyelő „kérete a gyengetehetségű népiskolai tanulóknak felállítandó kisegítő iskola részére az iparos tanonciskola helyiségeinek átengedése iránt”. Ezzel a kezdeményezés fontos mérföldkövéhez érkezett.

Korpás Árpád,

a komáromi Selye János Egyetem
PhD-hallgatója

Helyreigazítás: Az előző számunk nyomtatott változatának 9–11. oldalán megjelent tanulmány címe helyesen: Hogyan szervezzünk konferenciát (találkozót, tanácskozást) értelmi sérült személyekkel közösen? A szerző, Horváth Péter László és olvasóink elnézését kérjük.

A játék jelentősége és sajátosságai az atipikusan fejlődő gyermekek esetében

„A gyermek természetes nyelve,
tanulásának és
kommunikációjának
legfontosabb eszköze a játék”
(Cohen, 2015: könyvborító)

„A játék a gyermekek számára a szabadságot jelenti, amelyet védeni kell, és soha nem szabad elvenni tőlük” (Play England, 2011: 8.), mivel minden gyermeknek alapvető joga, hogy egyéni fejlődési ritmusa szerint fejlődjön, még akkor is, ha ez lassabban történik, mint a tipikus fejlődés menetű társaié. Az eltérő fejlődésű gyermekek játéka függ a fogyatékoság mértékétől, a játékok és a játék-környezet hozzáférhetőségétől, a játékban részt vevő, a játékot ösztönző társaktól és felnőttektől.

Vajon van-e különbség a tipikusan és az atipikusan fejlődő gyermekek között abból a szempontból, hogy milyen lelkesedéssel és aktivitással vesznek részt a közösségi tevékenységekben, mint például a játékban? A különböző vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a két gyermekcsoport között csak a játékok élvezetében található különbség. A tipikusan fejlődő gyermekek a legkisebb élvezettel az asztali játékokat játsszák, például a kézműveskedést, rajzolást, színezést, festést, a „mintha”-játékokat és a számítógépeseket, míg az eltérő fejlődésű gyermekek ezekben találják a legnagyobb örömet (Cosbey és mtsai., 2010).

Az értelmileg fogyatékos gyermekek játékaról szóló szakirodalom korlátozott. Ennek oka, hogy a kutatások jellemzően orvosi jellegűek, a diagnosztikai célokat helyezik előtérbe, nem pedig a gyermek játékképességének megértését. Az eltérő fejlődésű kis-

Pető Ildikó

gyermekek különböző játékformái, -tevékenységei lassabban és máshogyan fejlődnek ki, így ők kevesebb időt töltenek a társakkal való közös játékkal, mint a tipikus fejlődésűek. A társakkal való együttes játék nehézséget okoz számukra, mivel nem vagy csak nehezen ismerik fel az ok-okozati kapcsolatokat, ezért leginkább magányosan játszanak, hiányzik a kooperáció, a gyakorló- vagy a funkciójáték a domináns. Nehezen tanulják meg a szerepjátékokat, ezért a kezdeti időszakban mindenképpen szükségük van felnőtt játszótársra, aki továbbblendíti őket a megkezdett tevékenységben. Hogyha ez nem történik meg, akkor az értelmi fogyatékos gyermekek kilépnek a játékszituációból, esetleg megtapadnak az eredeti motívumnál, és folyamatosan azt ismételtetik (Barthel, 2009; Nyitrai és Korintus, 2017).

A beszéd-fogyatékoság, kommunikációs rendellenességek befolyásolják a gyermekek társadalmi részvételét és a

Szilágyi Erika

teljesítményt, az óvodáskorúak sokáig elidőznek a gyakorló játékoknál, a szimbolikusakat lassabban és kevésbé kreatív módon képesek elsajátítani. A szimbolikus játékok közé tartozó „mintha”-játékban nehézséget okoz számukra, hogy a társikkal megállapodjanak, hogy úgy tesznek, mintha egy tárgy valami más volna. A beszéd-fogyatékos gyermekek beszédét a kortársaik nem értik, ezért csökken az aktív részvételük a csoportos, kooperatív játékokban. Ha idősebbek lesznek, akkor a kommunikációs zavaraiak nehézséget okozhatnak a konfliktuskezelésben és mindazokban a játéktevékenységekben, amelyekhez megbeszélésre, saját nézőpontok kifejtésére van szükség (Besio és Stancheva-Popkostadinova, 2018).

A látássérült és az ép látású gyermekek játéka, játékszokásai között jelentős különbségek vannak. Ennek kiindulópontja, hogy bátortalanabban, ritkábban fedezik fel a környezetüket és a körülöttük lévő tárgyakat, mint a

látó gyermekek. Csecsemőként és óvodásként gyakran játszanak magányos játékot, elsősorban jól begyakorolt, ismétlődő elemeket, nem jellemző esetükben a spontán játék, sőt magát a játszást is meg kell tanítani nekik. A látó gyermekek idejük nagy részét a társakkal való játékkal töltik, míg a látássérültek idejük 56%-ában magányosan játszanak. Az utóbbiak, éppen a fogyatékoságuk miatt, nem vagy csak ritkán utánozzák a felnőttek, más gyerekek cselekvéseit, tevékenységeit, ritkábban játszanak a kortársaikkal, inkább a felnőttektől várják a támogatást és az iránymutatást. Nem szívesen vesznek részt fizikai aktivitást igénylő játékokban, a tájékozódási nehézségek és a nagyobb balesetveszély miatt (Tröster és Bambring, 1994; Frost és mtsai., 2012). A látássérült gyermekeknél gyakran más területeken is késik a fejlődés, és ez könnyen befolyásolhatja játékkészségüket, sőt az is korlátozza önálló kísérleteiket a játékban, hogy a felnőttek túlzottan védik őket a veszélyektől. A látássérült gyermekek általában több kérdést tesznek fel a felnőtteknek, hogy jobban megértsék a játékkörnyezetet, míg a látók leginkább a tárgyakra és a hozzájuk kapcsolódó előzetes tapasztalatokra támaszkodnak (Hughes és mtsai., 1998; Rettig, 1994).

A *hallássérült gyermekek* játékában a legjelentősebb hátrány a megkészt beszédfejlődés, amely miatt kevésbé érdeklődnek a fantáziajátékok iránt, ellentétben halló társaikkal. A halláskárosodás, befolyásolva a nyelvfejlődést és a kommunikációt, szorosan összefügg a játékkészség megjelenésével, a játékhelyzetek kölcsönösségével (Mills és mtsai., 2014). Vizsgálatok (Slade és Wolf, 1994; Qayyum és mtsai., 2015) rámutattak, hogy a hallássérült gyermekek idejük legnagyobb részét bábmeszkodással, nézelődéssel vagy magányos játékkal töltik, halló társaikkal összehasonlítva ke-

vésbé vesznek részt kooperatív, csoportos és szimbolikus játékokban. Szabadidős játék közben ritkán játszanak szabályjátékokat, mert azok megkövetelik a szabályok meghallgatását és megértését.

A *mozgássérült gyermekek* játékának leírása nagy kihívás a kutatók számára, mivel a mozgáskorlátozottságnak nagyon sokféle típusa és súlyossága létezik, de minden esetben problémát okoz, hogy a mozgásképesség hiánya vagy csökkenése elszigetelheti őket kortársaiktól, így behozhatatlan hátrányt szenvednek a szocializációs folyamatban. Gyermekekben a legjelentősebb korlátozottságot a játékban élik meg, hiszen fizikai aktivitással jár, amelyet csak nagy nehézségek árán tudnak kivitelezni. Nagy hátrány számukra a mozgásfejlődésbeli lemaradás, amely a játék során befolyásolja az explorációt, a helyváltoztatást, a testtartást és a kifejtett erőt. Ha súlyosabb a gyermek mozgásszervi fogyatékosága, akkor előfordulhat, hogy csak segítséggel képes mozogni, s ez jelentősen korlátozza játéktevékenységeinek fejlődését (Frost és mtsai., 2012).

A *halmozottan fogyatékos gyermekek* játékának vizsgálata nehézséget okoz a probléma (állapot) összetettsége miatt; ez tekinthető a legnehezebben vizsgálható fogyatékosági csoportnak. A fogyatékoság befolyásolja, hogy a gyermekek milyen gyakran és

mit játszanak, hogyan játszanak, illetve játszanak-e egyáltalán. A kutatók azt feltételezik, hogy minél súlyosabb a fogyatékoság, annál jobban eltér a gyermek játéka a tipikusan fejlődő gyermekekétől, leginkább a „mintha”-játék és a szerepjáték területén (Jenvey, 2013). Ez különösen igaz, ha a fogyatékoságok halmozottan vannak jelen. A halmozottan sérült gyermekek fejlődésében a játéknak óriási szerepe van a tipikusan fejlődő gyermekekhez képest, mert nemcsak megmutathatják képességeiket, hanem újakat is elsajátíthatnak számos területen, beleértve a játékfejlődést is. Szokatlan reakciókat mutathatnak, ha különböző játéktárgyakkal, tevékenységekkel szeretnék őket megismertetni, sok időbe telik az ingerek feldolgozása, vagy éppen ellenkezőleg: túlzott, intenzív reakciókat is kiválthat (Caprino és Stucci, 2016). A játéktevékenység közben szükséges a felnőtt jelenléte, hogy fokozatosan és strukturáltan a tevékenységre irányítsa a gyermek figyelmét, és ösztönözze.

Az *autizmus spektrum zavarnak* nagyon sokféle tünete létezik, a korai jegyek közé sorolható a „mintha”-játék megjelenésének elmaradása, mivel az érintett gyermekek nem tudják a játékba bevonni képzeletüket, amely a szimbolikus játék megjelenésének első lépcsőfoka (Bogdashina, 2008). Az egy év körüli autista kisgyermekeknél megfigyelhe-

tő, hogy tevékenységükből hiányzik az integetés, az utánzás, a szemkontaktus, a szociális mosoly és a saját névre való reagálás (Attwood, 2008). Játéktevékenységeik fejlődésük során eltérnek a más típusú fogatékossággal élő gyermekekéitől, kevésbé érdeklődnek a szimbolikus játékok iránt, mert nincsenek meg az alapvető reprezentációs képességeik (Baron-Cohen és mtsai., 1985; Hughes, 1998) és/vagy a megfelelő motivációjuk (Lewis és Boucher, 1988), szociális kapcsolatuk s nyelvhasználatuk (Wing és mtsai., 1977). Játékukból hiányzik a társakkal való közös játék, az interakció, így a játék merevvé és fantáziaszegénnyé válik, a játéktevékenységekben hajlamosak az ismétlődő és sztereotip manipulációra.

Felhasznált irodalom:

- Attwood, T. (2008): *Különös gyerekek*. Animus Kiadó, Budapest.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M. és Frith, U. (1985): Does the autistic child have a theory of mind? *Cognition*. 21. 1. 37–46.
- Barthel, B. (2009): Értelmileg akadályozottak és játék. In.: Radványi K. (szerk.): *Másképp? Intellektuális fogyatékkal élő emberek gyógypedagógusainak tankönyve*. ELTE BGGYF, Budapest. 137–154.
- Besio, S. és Stancheva-Popkostadinova, V. (2018): Do children with disabilities play? In: Ray-Kaesler, S., Encarnacao, P. és Bianchin, N. (szerk.): *Guidelines for supporting children with disabilities' play*. 13–26. www.researchgate.net/publication/329340833_2_Do_children_with_disabilities_play (letöltés: 2021. 02. 01.)
- Bogdashina, O. (2008): *Valódi színek. Érzékelés és észlelés autizmus spektrum zavarokban*. AOSZ – Geobook Kiadó, Szentendre.
- Caprino, F. és Stucci, V. (2016): Play in Children with Multiple Disabilities. In: Besio, S., Bulgarelli, D. és Stancheva-Popkostadinova, V. (szerk.): *Play development in children with disabilities*. 147–153.
- Cohen, L. J. (2015): *Játékos nevelés*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- Cosbey, J., Johnston, S. S. és Dunn, M. L. (2010): Sensory processing disorders and social participation. *American Journal of Occupational Therapy*. 64. 3. 462–473.
- Frost, J. L., Wortham, S. C. és Reifel, S. (2012): *Play and Child Development*. Pearson PLC, London.
- Hughes, E. P. (1998): Play in special populations. In: Saracho, O. N. és Spodek, B. (szerk.) *Multiple perspectives on play in early childhood education*. State University of New York Press, Albany. 171–194.
- Hughes, M., Dote-Kwan, J. és Dolendo, J. (1998): A close look at the cognitive play of preschoolers with visual impairments in the home. *Exceptional Children*. 64. 4. 451–462.
- Jenvey, V. B. (2013): Play and Disability. In: Smith, P. K. (szerk.): *Encyclopedia on Early Childhood Development*. 26–30.

* * *

A szülőknek és más családtagoknak kulcsfontosságú szerepük van a játéktevékenységek tanításában, a közös játékban való mintaadásban s a közösen átélt, örömteli pillanatok kifejezésében.

A játék segít a gyermekeknek, szülőknek és más családtagoknak, hogy rajta keresztül összekapcsolódhassanak, s minél jobban alakuljon a későbbi kapcsolatuk.

„A gyermek természetes nyelve, tanulásának és kommunikációjának legfontosabb eszköze a játék” (Cohen); így elsősorban rajta keresztül vezet az út afelé, hogy a felnőttek, szülők minél jobban megismerjék a gyermeket, közel tudjanak hozzá kerülni, megértsék őt, megtanítsanak neki valamit, vagy

segítsenek neki, hogyha erre van szüksége.

Pető Ildikó – Szilágyi Erika

Pető Ildikó gyógypedagógus, főiskolai docens, Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar. Gyakorló gyógypedagógus, a gyógypedagógus-jelöltek képzése mellett fejlődésbeli problémák széles skáláját mutató gyerekekkel foglalkozik.

Szilágyi Erika gyógypedagógus, Bárczi Gusztáv Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Debrecen. Pályakezdő gyógypedagógus, pályaválasztását testvére fejlődése erősen befolyásolta. Pályáját súlyos és halmozottan sérült gyerekek fejlesztésével kezdi. Szakmai álma egy gyógypedagógiai alapokon működő cukrászda beindítása.

Lewis, V. és Boucher, J. (1988): Spontaneous instructed and elicited play in relatively able autistic children. *British Journal of Developmental Psychology*. 6. 4. 325–339.

Mills, P. E., Beecher, C. C., Dale, S., Cole, K. N. és Jenkins, J. R. (2014): Language of Children with Disabilities to Peers at Play: Impact of Ecology. *Journal of Early Intervention*. 36. 2. 111–130.

Nyitrai Á. és Korintus M. (2017): *Játék az első életévben*. EFOP-3.1.1-14-2015-00001 sz., Kisgyermekkorai nevelés támogatása c. kiemelt projekt keretében készült. Családbarát Ország Non-profit Közhasznú Kft., Budapest. <https://macske.hu/wp-content/uploads/2020/06/macske.hu-modszertani-segedanyagok-jatek-az-elso-eletevekben.pdf> (letöltés: 2020. 11. 26.)

Play England and the British Toy and Hobby Association (2011): *A World Without Play: An expert view*. <http://www.playengland.net/wp-content/uploads/2015/09/a-world-without-play-an-expert-view.pdf> (letöltés: 2021. 02. 10.)

Qayyum, A., Khan, A. Z. és Rais, R. A. (2015): Exploring play of children with sensory impairments in special schools at Karachi, Pakistan. *The Qualitative Report*. 20. 2. 1–17.

Rettig, M. (1994): The play of young children with visual impairments: Characteristics and interventions. *Journal of Visual Impairment and Blindness*. 88. 5. 410–420.

Slade, A. és Wolf, P. D. (1994): *Children at Play: Clinical and Developmental Approaches to Meaning and Representation*. Oxford University Press, New York és Oxford.

Tröster, H. és Bambring, M. (1994): The play behavior and play materials of blind and sighted infants and preschoolers. *Journal of Visual Impairment and Blindness*. 88. 5. 421–432.

Wing, L., Gould, J., Yeats, S. R. és Brierley, L. M. (1977): Symbolic play in severely mentally retarded and autistic children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 18. 2. 167–178.

Felugró ablak, széttördelt világ – élet mélységek nélkül, I. rész

Az ember nemcsak élvezi a civilizációt. Menekül is előle. Hogy mely korokban, ki és mikor, ez nagyon változó. Sokat panaszkodunk a gyermekek figyelemzavaráról. És sokszor némítják el az olyanokat, akik arról beszélnek, mennyire előnytelen, sőt káros az a sok technológiai zaj, amelyben élünk. A rengeteg „kütyü” arra kényszeríti magát, hogy folyton csak kifelé figyeljünk. Magam is figyelemzavarral születtem, de az 1960-as, ’70-es vagy ’80-as években erről a magyarhoni pedagógia (és lélektan) semmit sem tudott. Azóta is csak annyit változott a helyzet, hogy többet hallunk róla, de pszichiáterek sem veszik mindig észre.

A pedagógusok gyakran hátrítási lehetőségként kezelik a figyelemzavart, már ha felismerik, mondván: ezt vagy azt a gyereket úgysem lehet tanítani, mert nem tud figyelni. Sőt, maguk is kütyükhöz menekülnek:

1. *Társadalmi nyomás van rajtuk.* Használj modern eszközöket! Okostábla, internet, oktatási programok. A modern kifejezés egyfajta aduász, mindent visz. Pedig kénytelenek vagyunk megkérdőjelezni. Csak az okostábla az, amely, már ha van, megkönnyíti a tanár dolgát.

2. *A képernyő hipnotikus hatású* (mert a rajta látottak követése NEM belső erőfeszítésből történik). A gyorsan változó képek bámulása azt az ígéretet hordozza, hogy a tanuló oda fog figyelni, s talán nem rendetlenkedik. Sőt, a tanárnak még magyaráznia sem kell, a rövid videó bármiről – legyen az az alumíniumgyártás vagy a fecskék fészekrakása – tanít.

Mivel azonban sok családban elmarad a meseolvasás, a gyermekeknek nem alakul ki elégséges verbális kompetenciájuk, s a fantázia belső képei sem. Így aztán a kütyütársadalom a

magá *digitális diktatúrájával* egész legében alkalmatlan gyermekeket nevelni. Erős kifejezés, de sajnós, igaz.

Gyermekkorban a legjellemzőbb figyelemtípus az önkéntes, kíváncsiságon és utánzási szándékon alapuló figyelem: például hogyan kell megkötni a cipőfűzőt, vagy hogyan tartsuk meg egyensúlyunkat a biciklin. Érettebb korban (a 7–8. év körül, amelyet Jean Piaget gyermekpszichológus a műveletek korába sorol) a figyelem már külső elvárásra is megvalósul. Ez önfegyelmet, a koncentrált figyelmet is tanuljuk. Abban a családban, ahol egyik szülő sem képes koncentrálni, a gyermekek sem lesznek rá képesek. Az önálló feladatok – elég, ha csak 1–3 percig tartanak, s megoldásukat elismerés is követi – segítik a pszichés erőfeszítésre való képességet. Öröm és jutalom nélkül nincs tanulás. Tulajdonképpen meg kellene tiltani a számítástechnikai eszközök idő előtti használatát! Ma már számtalan neurobiológiai és lélektani kutatás, egyben tesztelés IS kimondta: a kütyü a gyermek lelke ellen való. Idő előtt használjuk,

sőt, nem arra, amire való. (Később igen hasznos munkaeszköz.)

A figyelem alakulása régen nagyon egységes ún. lakossági mintázatot mutatott. Ma ott jobb a helyzet, ahová nem jutott el a „digitális jóllét”. Maradt a mese, a baba, az építőkocka. A figyelem pszichikai teljesítmény, élénksége, ébersége, *vigilanciája* van. Általában a gyermek hipervigil, azaz minden újdonság felkelti az érdeklődését. A figyelemnek persze van tartóssága is, ezt nevezi a szakirodalom műszóval *tenacitás*nak. A tenacitás azt jelenti, hogy a figyelem mennyi ideig rögzül, s könnyen vagy nehezen, esetleg egyáltalán nem terelhető el. Csak-hogy már itt baj van. Mindegy, hogy mit csinálsz, tévét, internetes filmet nézel, vagy rádiót hallgatsz, biztos lehetsz benne, hogy a reklám vagy egy előzetes a legmélyebb drámát is előbb-utóbb megszakítja. Nemcsak megszakítja, hanem darabokra szabdalja! A Föld valóban Mammon (a pénzdiktatúra) birodalma. Normálissá vált a túl sűrű, hangos, villódzó hirdetés. Akár online újság esetében is.

Tehát mielőtt még az ember a figyelem tartósságáról beszélhetne, mindent reklámok szakítanak meg. Nagyvárosban még a járművek oldalán is hirdetés található. Ez ilyen tömegmértetben ember ellen való. Vizuális környezetszennyezés.

Nagyszerű mesterem, Vekerdy Tamás (gyermekpszichológus, hiteles zseni, a Waldorf-iskolák hazai propagálója, 1935–1919) már évekkel korábban „hunyorított szemmel” figyelte, hisz dolga volt, hogy mit jelentenek a technikai újdonságok a gyermek „felhasználók” számára. Gyakran idézte Rudolf Steinert: „A gyermeket tisztelettel kell fogadni, szeretetben nevelni (érzelmi biztonság, elfogadás), de *sza-*

badságban elengedni!” Ám nem mi, hanem a tévé, az Iphone nevel. Amelyet – már ha nézzük – EGYÜTT kellene nézni, mert *a legfontosabb szeretetnyelv a minőségi, közös idő!* A figyelem az első perctől kezdve egyéves korig az anyára irányított figyelem: pár hónapos csecsemő meg tud különböztetni mosolygós és nem mosolygós arcutánzatokat. A gyermek csak a személyes érzelmeken keresztül tud kötődni, nevelhetővé válni, ám a kütyük EZ ELLEN vannak. Az érzelmi éhség nemcsak visszavonultságot okozhat, hanem túlzott ingerkereső magatartást, így függést is! Főleg, hogy agyunk homloklebenyi (prefrontális) része (kontrollált figyelem) gyermek- és fiatalkorban még fejletlen, kb. 18–21 éves korig. Az állat és gyermek impulzusvezérelt, de utóbbi az is marad, ha az „okoseszközök” pityegő impulzusait követi minden időkorlát nélkül.

„Reggel – mondta Zoli a szolfézsórán – megnézem, kaptam-e SMS-t vagy mailt. Csak utána mosok fogat, a tejet utálom, a cukros kakaó, az jó. Anya kiabál, mert Anna (a kishűg) miatt folyton elkésünk az óvodából. A kocsiban még nézhetem a mobilt, nálunk a 8. osztályban csak el kell tenni a telefont. Nem szedik össze. Szünetben lehet mobilozni, sokan most ilyen versenykocsis játékkal játszanak szünetben (...) Mi ezt bluetooth-on egymástól másoljuk...” No de a személyközi (interpersionális) és – nem tudom másképp mondani – multimodális (sokcsatornás, azaz sok érzékszervi csatornán történő – tehát folyamatról van szó) helyzetekben a kütyü: akadály. Az igazi kommunikáció, *személyközi helyzet*: sokcsatornás. Érezzük a másikat, de még az illatát is, az egész testtartását. A figyelem multimodális. Na most a kütyü mellé bejött a Covid-19 és a maszk, amely az *arcon megjelenő érzelmeket teljesen eltakarja*.

A figyelem fluktuál, ide-oda fókuszál, rugalmasan pattog. Ám a képernyős nemzedéké nem vagy csak rit-

kán/nehezen tér vissza eredeti tárgyához. Ez nemcsak a tanórára igaz, hanem az egész figyelmi stílusra, az Y, a Z és az alfa generációéra egyaránt. Nekik is lesz gyerekük, s kérdés, hogy milyen figyelmi stílusban nőnek fel. Annyi kompetitív (vetélkedést gerjesztő: matek- és népdalverseny...) tanítás után a felelést ritkítani kellene (de nem megszüntetni). A kis (2–4 fős) csoportokban történő, *felfedező tanulás* volna ideális. Ám ehhez egyfajta figyelmi stílus és persze hatékony kommunikáció kell(ene).

Az egyik képernyőről a másikra váltás tönkreteszi az agyat. A túl sok inger, miközben mindegyikre kevés ideig figyelünk, a felszínesség és a túl ingereltség állapotát hozza létre, s tartja fenn évtizedekig. **A disztraktív (megszakított) figyelem, a kitartás és a figyelmi-önfegyelmi folytonosság hiánya egyfajta embertípust hoz létre.** Az ilyen, nagyon oszcilláló, nagyon ide-oda lüktető figyelem csak bizonyos szakmákban előnyös. Ráadásul a mi iskolarendszerünk nem szereti, de nem is ismeri az epochális (időszakos témák körül rendeződő) tanítást, amikor ha csak egy hónapig is, *de egyvalami áll a fókuszban*. Pl.: a víz, a tenger, a környezetvédelem, a vizes oldatok, a vízfesték, úszás-csónakázás, leves, oldatok készítése, vízi élőlények... Ma már az egész nyugati világ disztraktív. Tolakodó ingerek (felugró ablak, utalás, aláfestő zene, hogy a szöveget is alig érteni) harcolnak a figyelemért. *A kész képek nem engedik a belső fantázia-képek elkészítését* (amiről Vekerdy évtizedig papolt nekünk). Fantázia-, kreativitás- és lélekellenesek. Ez tudatos volna? Öszeesküvés-elméletbe essem? Vagy csak végezném a reformpedagógiai dolgom: hogy ne maga a nevelés, az óvoda, az általános s a középiskola mérgezze a gyereket? Hisz tény, hogy lyukacsosan fejlődünk: tendencia az, hogy van, aki nem tud játszani az óvodában (!), nem tud mesét hallgatni (!), nem tud/akar együttműköd-

ni másik 4–6 évessel! Azért írtam a meseterápiás könyvemben (internetes, www.dunkelnorbert.hu), hogy ha már a család nem mesél, az óvodában kötelező a napi meseolvasás. Porlad a családi értékátadás. Ez azért a „dolgozó szegénységgel” is összefügg. Apuka este 7-kor esik be az ajtón, mert pénzre kell keresni a családra, csak hogy ilyenkor már elájul az ember a fáradságtól.

Disztraktív világ – disztraktív emberek. Darabokra tört valóság. Ma rengeteg ember nem tud öt percig nyugodtan ülni (a gyerekek ez tilos, neki mozognia kell). A meditáció, a jóga, a lelkigyakorlatok (akármelyik vallás keretében történnek is) egyben mentálhigiénés „önkarbantartások”. Sokan megsértődnek, ha nem veszem fel a telefont. Komponálok, vagy csak nincs kedvem megszólalni. Teljesen normális, és tanítani kellene a csendet. A teljes kütyüdiétát, a totális diszkonektivitást (nem vagyok be- és semmire rákapcsolva). A jogában a gyakorlatok teljes figyelmi odaadást igényelnek, modern nyelven: testtudatos-ságot követelnek. A természetjárás és sportolás „rehabilitálja” a fizikai, *primer valóságot*: a testi, fizikai környezet valóságát. A túlértékelt virtuális és illúzióvilágot odahagyva. NEM kell a kibertérben élni! Túlingerelt, *újdomságkereső* (olykor dopaminra éhes) agyunk újra és újra ingeréhes lesz, s aki még normálisnak született, annak a dopamin- (agyingerület-közvetítő molekula) anyagcseréjét is tönkreheti a kütyüvel és ingerekkel való gyakori (állandó?) elárasztás. Ma már látni is tudjuk, a frontális lebeny középvonalaiban vibráló théta-agyhullámként!

A szülői, majd pedagógusi nevelésnek is alkalmazkodnia kell „*az életkornak megfelelő gondtalanság*” elvéhez. A gyerekekre nem bízhatunk *korát és felelősségét meghaladó* döntést. Innen a gondtalanság kifejezés. Az életkornak megfelelő annyit tesz, hogy senki sem rakhat a gyermek vállára nagy terhet. Tizenöt éves lánytól kérdezte az anyu-

ka: „Szerinted mégse váljak el apádtól?” Óriási hiba. Persze a gyerek tisztíthat cipőt. „Nézhetem a tévét, felmegetek a netre? Meddig nézhetem? Mit nézhetek?...” Nekünk, a gondozónak kell rövid, konkrét fegyelmezést alkalmazni, nagyon konkrét gyermeknyelven megfogalmazva. Honnan tudhatná egy ötéves, hogy megnézheti-e az esti krimi? A kütyü nem bébiszitter!

Sokat panaszkodunk az ADHD-s (túlmozgásos figyelemzavaros) gyerekekre, miközben maga a világ állítja elő az ADHD-s környezetet! És a korszerű tanár a korszerű eszközökkel villódzva újrateregeti a villódzást. A

disztraktív világ és ebben az iskola is ADHD-s gyermekként viselkedik. Impulzusokban gazdag, egyben impulzív. Mélység nélküli. Tartósság nélküli. A *disztraktív gyermek* és serdülő bántóan őszinte. Nem az őszinteség a gond (bár e hazug világban az is lehetne), hanem a bántó, „hirtelen” természet. A másik tolerálásának a hiánya, nehézsége. Ám ezt nemcsak intolerancia, hanem a disztraktivitás is okozhatja. Felszínes figyelem – és ez a társas kapcsolatokra is igaz!

Félelem, hogy valaki lemarad valamiről (az angol szakirodalomban fear of missing out). Akár felnőttkorban is. Gyenge, felszínes motiváció még ab-

ban a tantárgyban is, amelyiket egyébként szereti a gyerek.

Ami minden, „mássággal, eltéréssel” élő gyermek óvodai-iskolai integrálását illeti, az messze nem csak azt jelenti, hogy valakinek helyet adok, hogy ő is létezhesen. Hanem azt is, hogy PÉLDÁ-t adok a többieknek, akik számára felnőve, mivel láttak ilyen gyakorlatot, éltek ilyenben, már kevesebben lesznek a „mások”, akiket „tolerálni kell”. Adjunk alkalmat *együttes elmélyülésre*.

Dunkel N Norbert

zenepedagógus-zeneterapeuta,
orgonaművész, filozófus

Olvasástanítás fonomimikával

Bevezetés

Az integráció vagy inklúzió akkor lesz jó, ha folyamatosan keresünk hatékony módszerbeli megoldásokat. Az egyenlő esély megvalósításának szimbolikus képe az olvasás-írás tanulásában úgy képzelhető el, mint egy startvonal mögött álló, iskolába lépő gyermekek sora. Közvetlenül a vonal mögött állnak az átlagosan fejlődő tanulók; egyesek közülük kissé hátrább, de azért nagyjából egy vonalban a többiekkel. A sajátos nevelési igényű tanu-

lók viszont jóval a startvonal mögött vesztegelnek, változó távolságban tőle. A startpisztoly eldördül, indul az olvasás-írás tanulása. A hátul levő gyermekek hogyan tudják behozni indulási elmaradásukat? Milyen eszközökkel segíthetünk nekik? Egyik módszerbeli segítő eszközként képzelhető el a fonomimika, amely minden beszédhanghoz egy motoros jelet kapcsol. A komplex elvű fonomimika pedig megerősíti a hang-betű kapcsolatot, a motoros mellett vizuális támaszt is alkalmaz az absztrakt betűalakok konkrét formába való öntésével.

egyik csatornája (Poór és Wacha, 1983). A fonomimika minden beszédhangot egy motoros mozdulathoz köt. Az egyjegyű mássalhangzókat bal, a kétjegyűeket két kézzel mutatjuk (1. ábra).

Az olvasás balról jobbra történik, ezért a jeleket mindig bal kézzel mutatjuk. (Fazekasné Fenyvesi, 2020). A rövid magánhangzókat álló, a hosszúakat folyamatos mozdulattal jelöljük (2. ábra).

* * *

A fonomimika ötletét Tomcsányiné Czukrász Róza hozta Magyarországra a XX. sz. elején. 1925 és 1950 között az olvasástanítás meghatározott módszere lett, de a személyi kultusz idején eltörölték (Juhász, 2020). Az ötvenes évek kultúrpolitikája azzal az indoklással tiltotta be, hogy „a szocialista társadalomban ez a módszer nem felelhet meg, nálunk nem válhat mulattató játékká, szórakozássá a tanulás.” (Adamikné Jászó, 2014. 147.) Ma már nem vetjük el a segítő megoldásokat, a játékos tanítási mód előnyé vált. A fonomimika is visszakapja helyét és jelentőségét az olvasás-írás ta-

1. A komplex elvű fonomimika

Mindennapi helyzeteinkben sokszor alkalmazunk gesztusjeleket. Tehetjük spontánul – például gyorsan akarjuk megértetni a szándékunkat, vagy nyomatékosítani akarjuk mondanivalónkat –, de tehetjük tudatosan is, például értelmi fogyatékos gyermekek szituációmegítélését akarjuk segíteni.

A fonomimika összetett szó; a fono- a beszédhangra utal, a mimika pedig a nonverbális kommunikáció

nításának folyamatában. Adamikné Jászó Anna (2014) a fonomimika módszerét hungarikumnak javasolta (a hungarikumok közé tartozik például Bartók zenéje, a tokaji bor vagy a gulyás).

A ma használt fonomimika jelei nem azonosak az eredetiekkel. Az olvasás-írás párhuzamos tanítása mellett a kritériumorientált készségek/képességek előkészítésére és a hang-/betűtanítás után a megerősítésére külön gyakorlatsorok és szöveggyűjtemény áll rendelkezésre.

Az eredeti és a megújított fonomimika jellemzője, hogy hívóképek és a hozzájuk kapcsolódó szavak első hangjainak leválasztása helyett hangoztatással alakítja ki a hangképzeteket.

Például a z hang hagyományos tanítási módja szerint a zászló képéből a tanulók leválasztják a szó eleji hangot, és a zászló képe lesz a z hang emblémája. A fonomimikában a méhecske hangjával zizegünk, miközben a bal kéz ujaival a szárnyak rezgését utánozzuk.

A módszer a gesztus alkalmazása mellett a vizuális megerősítés miatt nevezhető komplex elvű fonomimikának. A magánhangzók betűinél jó vizuális megoldás a szájállás, mert az ajakartikuláció hasonlít a magánhangzó alakjára (Meixner Ildikó ötlete alapján). Mássalhangzóknál a hangot képviselő tárgy alakjából a betű alakja is levezethető: pl. a cica betűje a cica felfelé kunkorodó farka.

Íráskor hangoztatjuk a tárgynak azokat a részleteit, amelyekből a betű elemei lesznek. Pl. a p hangot a szap-panbuborék pattanó hangja idézi fel. A buborékfújó szívószála a kis nyomtatott betű szára, míg a betű feje maga a buborék.

A magánhangzók időtartamának különbségét (pl. i/i) csak pontok, vesszők variálásával jelöljük. Ha ezt akusztikus oldalról nem tesszük meg, nem rögzül az időtartam mint a beszédhang egyik tulajdonsága.

1. ábra: Az n és az ny hang fonomimikai jele (Fazekasné Fenyvesi, 2020)

1.1. A gesztusnyelv hatékonyságának bizonyítása

A kommunikáció fejlődését kutatók feltételezik, hogy a hangokkal kifejezett beszédet megelőzték a kézzel adott jelek, a gesztusnyelv. Ilyen tagolatlan kifejezéseket ma is használunk, leginkább indulatszavak formájában: No! Jaj! Brrr! (Berwick, 1998).

A gesztusnyelv megelőzte, majd kísérte és most is kíséri a verbális kommunikációt. Szerepe lehet a nyelvi jel helyettesítése (hívó mozdulat, fejrázás), mondanivaló nyomtatékosítása (dorgálást kísérő fenyegető ujjmozdulat), a szavakkal kimondott tartalom vitatása (fejrázás), a verbális kommunikáció értésének meggyorsítása.

A mozgást mindig érzelmek kísérik. A mozgással kísért tanulási forma egyszerűbb, hatékonyabb és nagyobb érzelmi töltetű, mint a mozgás nélküli verbalizáció. Az integrációt is hatékonyabbá teszi a motorosan megerősített tanulás.

2. A fonomimikai módszer bevalásának első tapasztalatai

A komplex elvű fonomimikát ismerteti és az olvasás-írás tanításának módját az integráció szemléletében

mutatja be az **Olvasástanítás fonomimikával** című könyv (Fazekasné Fenyvesi, 2020). Jelentős létszámú, zárt csoport tagjai érdeklődnek és próbálják ki a módszert. Az önként jelentkező, a fonomimikát valamilyen módon alkalmazó tanítók, gyógypedagógusok interjúk keretében számoltak be első tapasztalataikról. Ezekből néhány példa:

Többségi iskolában tanító pedagógusok:

1. Különleges gondozási igényű tanuló nincs az osztályban. Az online oktatási idő alatt a motoros megerősítés előnyös volt, a szülők is átvették. Felmérései alapján nincs elmaradás a tanulók olvasás-írasi teljesítésében. Először tapasztalta, hogy a tanulók önállóan leírják az ábrázolt dolgok nevét.

2. Az integrált, illetve a két, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel élő tanuló az egyéni fejlesztés során az előkészítő és a megerősítő gyakorlatokat kapta. A tanulási korlátjaik miatt sajátos nevelési igényű tanulók még használják a kézjeleket, az osztály többi tagja már nem. Mindig integráló osztályban tanított, de most első alkalommal volt egységes a

felmérése, elmaradásokat nem tapasztalt.

Eltérő tantervű általános iskolában tanító gyógypedagógusok tapasztalata:

1. Hátrányos környezetű tanulókat oktató gyógypedagógus: még harmadik osztályban is szükségesnek tartja a motoros megerősítést. Tanulói gyorsan megszerették a „mutogatást”, a bizonytalan hang-/betűfelismerők még használják a motoros jeleket.

2. Értelmileg akadályozottak osztályában tanító gyógypedagógus: csak fonomimikával tanít. Mindegyik tanuló használja a fonomimikát, van, aki csak így tud szavakat olvasni. A fonomimika jeleit a megértésben más területen is alkalmazza, pl. szokásrendszerek, instrukcióértés.

Utazó tanári alkalmazásban dolgozó logopédusok tapasztalata:

1. Átlagos értelmi képességű tanulói integráltak. A második és a harmadik osztályosok még keverik a betűket és a hangokat. A fonomimikai jeleket azonnal elfogadták, és még egyéni je-

leket is kitaláltak, vagy a meglévőket más formában is értelmezték. A környezetükből és életmódjukból adódó feszültségeiket csökkenti, hogy az olvasáshoz a mozgás lehetőségét is megkapták.

2. Integráló óvodában fejleszt: a hang- és betűtanítás előkészítésében intenzíven használja a fonomimikát. A gyermekek örömmel fogadták, mondókákat és gyermekdalokat közösen „fordítanak”, azaz a szöveget fonomimikai jelekkel kísérik. Az artikuláció javítását hagyományos módon végzi, nem tudja behatárolni, hogy a fejlődés mennyire köszönhető a fonomimikának, illetve a logopédiai fejlesztésnek. Felmérése alapján a beszédhibás és a tisztán beszélő óvodások eljutottak a beszédhangok differenciálásig (a fonológiai tudatosságig).

Összegezés:

Az olvasás- és írástanítás akkor sikeres, ha a tanulók megértik a beszédhangok és a betűk szerepét, ismerik

minden tulajdonságukat, számukra a fonológiai tudatosság és a betűk alakja közötti eltérés megítélése gyors műveletté válik. A komplex megközelítés minden érzékszervet felhasznál hozzá. A gyermekeknek ösztönös igényük a mozgás és a gesztusokon keresztüli értelmezés. A sajátos nevelési igényű tanulók induláskor a startvonalnál hátrább állnak, de a fonomimika mankót ad nekik, és utolérhetik előbből induló társaikat (majd eldobják a mankókat).

Fazekasné Fenyvesi Margit

ny. főiskolai tanár,

címzetes egyetemi tanár

Károli Gáspár Református Egyetem;

Szegedi Tudományegyetem

Juhász Gyula Pedagógiai Kar

Gyógypedagógus-képző Intézet

e-mail: fenyvesim@yahoo.com

Irodalomjegyzék

Adamikné Jászó Anna (2014): Kézjelek és hangok. Magyar Nemzet, február 22. 38. 146–147.

Berwick, R. C. (1998): Language evolution and the minimalist program: the origins of syntax. In Approaches to the Evolution of Language. Social and Cognitive Bases, eds J. R.,

Fazekasné Fenyvesi Margit – Pál-Horváth Rita (2019): Olvasás-írás, 3–4. IV. kötet. Oktatási Hivatal, Budapest.

Fazekasné Fenyvesi Margit (2020): Olvasástanítás fonomimikával. SZTE JGYPK Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Juhász Valéria (2020): Fonomimika újratöltve. Könyvismertető Fazekasné Fenyvesi Margit Olvasástanítás fonomimikával. Komplex elvű fonomimika című könyvéről. Fejlesztő Pedagógia, 31. 1–3. 180–183.

Poór Ferenc és Wacha Imre (1983): A pedagógiai kommunikációs képességek. Országos Oktatástechnikai Központ, Veszprém.

2. ábra: Az i/í hang fonomimikai jele (Fazekasné Fenyvesi, 2020)

A fonomimika módszere nem kötött tankönyvcsaládhoz, betű-/hangtanítási sorrendhez, semmilyen eszközigénye nincs. Teljes szabadságot ad a felhasználásban mindenkinek, aki a hang-/betűtanítást és az összeolvasás tanítását motiválón, gyorsan és stabil eredményekkel kívánja megvalósítani. A szerző a módszer bemutatását meghívásra videófelvételekkel és tréninggel vállalja.

Diszgráfia, az írás zavara

A diszgráfia a diszlexia mellett a második leggyakrabban emlegetett tanulási zavar. Sokan azonban összekeverik a két fogalmat. Ha „disz” előtagot tartalmazó szóval találkozunk, azt gondolják, hogy minden ilyen kifejezés ugyanazt jelenti. A diszgráfia valóban sokszor együtt jár a diszlexiával, a kettő azonban nem ugyanaz az állapot.

Kinövi?

A diszgráfia az írás speciális zavara. Oka leggyakrabban az agyi funkciók nem megfelelő rendezettségében és működésében keresendő. Ezek a mozgások kivitelezésének zavarai is társulhatnak. Utóbbi esetben az agy bizonyos része nem működik megfelelően ahhoz, hogy az illető bizonyos mozgásokat megszakitás nélkül tudjon végezni. A probléma a finom- és a nagymozgásokat egyaránt érintheti. A diszgráfia másik oka a térbeli tájékozódás zavara lehet, mely esetben az egyén nem tudja megbecsülni azt, hogy amit a papírra ír, megfelelő helyen van-e. További lehetséges okok a látás zavarai (egyes betűket nem a megfelelő helyre ír) és a vizuális (látási) memória zavarai (maga az írás nem okoz gondot, a hallott szöveg leírása viszont igen).

A diszgráfiának számos formája létezik, azonban általánosságban enyhe vagy súlyos formájáról beszélünk. Súlyos diszgráfiáról akkor, ha más zavarok (leggyakrabban diszlexia) társulnak hozzá. Munkám során olyan esettel is találkoztam, amikor a beszéd vagy a kiejtés zavarával járt együtt.

Manapság sok óvodáskorú gyermeknél fennáll beszédzavar, melyhez sokszor a finom- (grafomotoros) és nagymozgások zavara kapcsolódik. Az anyukák erre gyakran azt mondják: „Nem számít, majd kinövi.” Sajnos,

nincs így. Bizonyos zavarokat a gyermekek nem fogják kinöni. Természetesen van mód a javításukra vagy a fejlesztésre, azonban teljesen nem tüntethető el. A siker nagymértékben függ a rendellenesség súlyosságától és formájától.

Okai

A diszgráfia egyik legfontosabb okának a már az óvodában jelentkező kiejtési és beszédzavarokat tartom. Ezekben az esetekben a gyermek bizonyos fonémákhoz már eleve rossz hangokat kapcsol, és rosszul is használja őket. Leggyakrabban az alábbi hangok keveredése figyelhető meg: d-t, b-p, c-cs, s-sz, s-zs. Például az autó helyett „audó”-t mond, a csiga „ciga”, a zebra pedig „zebra”. Ha a hibákat nem orvosoljuk, végül a gyermek írásában is megjelenhetnek.

A diszgráfia kialakulásának egyik meghatározó tényezője az úgynevezett grafomotoros képességek, azaz a finommozgások zavarai. A nem megfelelően fejlődött finommozgások sok gondot okozhatnak az írás során. Ezért már az alapvető mozgások fejlesztése is nagyon fontos, beleértve a kisizmok erősítését és a ceruza megfogását.

A fejlesztés legyen szórakoztató

A gyermekek nagyon szeretnek rajzolni, ezt ki lehet használni a finommozgások fejlesztésére. A rajzolás még érdekesebbé tehető különböző anyagok és felületek változatos alkalmazásával. A festés, ezen belül is az ujjakkal történő festés az egyik legnépszerűbb módszer a gyermekek körében. A gyöngyfüzés is kiválóan alkalmazható a finommozgások fejlesztésére. Ezek a hagyományos és egyszerű módszerek valóban hatékonyak, azonban nem szabad elfeledkezni egy fontos dologról. A finommozgási készségekben látványos előrelépés csak akkor érhető el, ha a gyakorlatokat mindennap elvégezzük. Szükséges az is, hogy a gyermek élvezze őket, és örömet lelje az elért eredményekben. Nem szabad olyan feladatot adni számára, melyet nem képes elvégezni. Tehát a fennálló zavar súlyosságának és a gyermek állapotának megfelelő nehézségű tevékenységet kell választani. Ha túl nehéz és kivitelezhetetlen feladatot kap, előfordulhat, hogy legközelebb már nem akar majd együttműködni, így nehezebbé válik a finommozgások fejlesztése. Például ne kérjük egy hatéves gyermektől, hogy rajzolja le az Eiffeltornyot, ha még a ceruzát sem tudja hosszabb ideig helyesen tartani. Ehelyett rajzoljon inkább (vízszintes és függőleges) vonalakat, szívárványt, vizet, tengert, erdőt, napocskát stb. Ha már az egyszerű alakzatok rajzolása ügyesen megy neki, fokozatosan nehezebb feladatokkal lehet folytatni. A rajzeszközök megválasztása szintén nagyon fontos. Először zsírkrétával rajzoljon (ezt könnyű fogni), majd krétával, később vastagabb filctollakkal, végül pedig ceruzával.

A finom- és nagymozgások szórakoztató gyakorlatai közben más, játékos formájú mozgásgyakorlatokat is alkalmazhatunk. Ennek köszönhetően

a foglalkozás elejétől a végéig szórakoztató számára. Mivel jól érzi magát, és örömet leli benne, valószínűleg a következő alkalomra is szívesen eljön.

Meg kell említenem azt az elengedhetetlen elemet, melynek talán a legfontosabb szerepe van a gyermek állapotának javulásában. Ez a szülő, a tanár és a szakember közötti EGYÜTTMŰKÖDÉS. Ha ők képesek egymást motiválni és megfogadni a szakember tanácsait (alapvetően fontos a gyakorlatok napi rendszeresége), akkor az írásproblémák rövid időn belül enyhülhetnek.

A diszgráfia legfontosabb jelei:

- betűk kihagyása;
- betűk felcserélése;
- rendezetlen kézírás;
- helytelen betűalak;
- helytelen betűköz;
- a sorok meg nem tartása;
- néha helyesírási hibák is előfordulhatnak (diszortográfia).

A diszgráfiával küzdő gyermek kézírása a sok erőfeszítés ellenére is nagyon nehezen olvasható, gyakran szinte olvashatatlan. Írása a vele egyidős társaiéhoz képest nagyon lassú. Gyakran hallja másoktól, hogy lusta, ezért nem tud jól írni, s emiatt csúnya az írása. Ez azonban nem igaz. A diszgráfias gyermekeknél az írás nagy erőfeszítéssel jár, így gyorsan elfáradnak. A látás és a mozgás összehangolásával is problémájuk van, hiszen az íráshoz a szem és a kéz együttműködésére van szükség. Vigyáznunk kell arra, hogy ne menjen el a kedvük az írástól. Mivel számukra az írás fárasztó, sőt kimerítő, hosszabb szüneteket kell tartani közben, és meg kell velük szeretetnünk: fontos, hogy sikerekkel társuljon, és boldog pillanatokat szerezzen nekik. Ennek köszönhetően javul az együttműködésük mind a szülőkkel, mind a pedagógusokkal.

Gyakori, hogy ez a speciális fejlődési zavar diszortográfival (a helyesírás zavarával) is együtt jár. Képzelnék el,

hogyan annak, akinek problémái vannak az írással, a toll megfogásával és helyes tartásával, a betűk alakjával vagy a sorok követésével, még a helyesírásra is oda kell figyelnie. Szinte lehetetlen ennyi különféle tényezőt egyszerre észben tartania. Nem csoda, ha lyuk helyett „luk”-at ír, vagy elhagy egy ékezetet, vesszőt vagy más írásjelet.

Nincs reménytelen eset

A saját gyakorlatomból szeretnék bemutatni egy példát arra, hogyan lehet a legtöbbet kihozni egy olyan speciális tanulási zavarral küzdő tanuló-ból, aki már-már reménytelen esetnek tűnt.

Amikor először találkoztam Petivel, hatodikos volt, és több tanulási zavar (diszlexia, diszgráfia, diszortográfia) is fennállt nála. Reménytelen esetnek tartották. „Nem lesz belőle semmi” – mondták róla. A hatodik osztályos tanulók már jegyzeteket készítenek a füzetükbe, vagy leírják, amit a tanár diktál. Petivel ez másképp volt. A füzetében jegyzetek helyett vonalak, rajzok és firkák voltak. A felsorolt tanulási zavarok mellett nagy problémája volt a tanáraival, valamint az osztálytársaival is. Sokan kinevették, tanárai nem fogadták el, sőt hanyagnak nevezték. Ez a megbélyegzés nagyon rosszul érintette. Elkezdett bohóckodni és valóban hanyag gyerek módjára viselkedni, hogy elterelje a figyelmet a tanulási hiányosságairól. Dolgozataira rossz jegyeket kapott, mert nem tanult. Csúfolták, később pedig már zaklatták is őt az osztálytársai. Szülei kétségbe voltak esve, mert nem tudták, hogy amit tesznek, az jó vagy rossz-e számára.

Tudtam, hogy nincs mire várni, sürgősen tenni kell valamit. Első találkozásunkkor Peti nem hitt abban, hogy segíteni tudok neki. Először meg kellett szereznem a bizalmát, hogy hinni tudjon bennem. Átlagon felüli emlékezőképessége van, így ezt a tulajdon-

ságát egyfajta támaszpontként tudtam használni. Az órákon elhangzottakat hallás után meg tudja jegyezni. Szerencsére.

A tanárokat is be kellett vonnom a folyamatba. Amikor többhetes gyakorlás után sem látszott nála javulás, más módszerekhez kellett folyamodnom. Egyéni tervet készítettem számára, ennek alapján tanult az iskolában. Nem kellett az órán jegyzetelnie, a füzetébe az osztálytársai jegyzeteiről készített fényképeket ragasztották be. Hiányosságait továbbra is a kiváló hallás utáni memóriájával tudta pótolni. Mindannyian türelmesen vártuk a munka eredményét. Végül Peti három év után a tanulás terén teljesen önállóvá vált. Megtanulta az írás, az olvasás, a jegyzetelés, a szövegkiemeléssel való munka és a tanulás különböző technikáit. Természetesen az évek alatt voltak könnyebb és nehezebb periódusok, s nemcsak neki, hanem a szüleinek és nekem is. Hetente két-három alkalommal találkoztunk. Ez nagyon intenzív fejlesztés. Másokkal hetente vagy csak kéthetente tudunk találkozni. Hatalmas energiát fektettünk Petivel abba, hogy meg tudja írni a kilencedik osztályos teszteket, és nagyon szép eredményt ért el. Az általános iskola után gimnáziumban szeretett volna továbbtanulni. A felvételin sikeresen teljesített, és fel is vették. Ez már valóban csodálatos eredmény volt. Mindannyian izgatottan vártuk a folytatást. Sikeresen leérettségizett, jelenleg egyetemista.

Eddig az ő esete volt az egyik legnehezebb, amellyel találkoztam. Leírhatatlan, hogy mennyire büszke vagyok rá, és nagyon várom a további sikereit. Peti kiváló példája annak, hogy sosem késő elkezdni egy gyermek fejlesztését, mert kitartó munkával, türelemmel, együttműködéssel és szeretettel nagyon sokat tudunk elérni.

Kása Ildikó
gyógypedagógus

Társoktatás a diszkalkulia témakörében

A diszkalkulia jelenségének megismerése sokféle oktatási módszerrel lehetséges. Egyik formája, amelyet mi alkalmazunk Gazsi-Rajnai Imolával, lassan már tíz éve, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán. A közös oktatás kialakítása spontán formában indult. Az akkor még főiskolai tanulmányait folytató Imolát a Diszkalkulia-alapismeretek című kurzusba tapasztalati szakértő előadónak hívtam meg. A kezdeti élettörténet-bemutató egy szempontrendszer szerinti életút-elemzéssé specifikálódott, s az elmúlt időszakban Imola végzett gyógypedagógusként, egyben mint a kar külső oktatója kettős szerepből mutatja be a diszkalkulia jelenségét a gyógypedagógus-hallgatóknak. Ismerjük meg közelebbről a történetét.

„Gyógypedagógus vagyok. Erre a pályára Down-szindrómával született testvérem, majd saját életúti tapasztalataim irányítottak. Már korán kialakult bennem a segítő szándék, és az idő telével egyre inkább biztos voltam benne, hogy az eltérő fejlődésmentű gyerekek megsegítése lesz valamilyen formában a hivatásom.

Kétévesen az agytörzsön daganatot diagnosztizáltak nálam. Kivételéhez elkerülhetetlen volt a motoros kéreg megvágása. Ez azzal járt, hogy a bal oldali motoros funkcióimat elveszítettem. Regenerálódás során a jobb oldal vette át a vezető szerepet. Feltételezhető, hogy később ennek a lateralitászavarnak a következtében diagnosztizáltak nálam a diszlexiát, a diszgráfiát és a diszkalkuliát. A szüleim mindenben segítettek mind kiskori traumám, mind a következményekkel való megküzdés során. Így a fennálló helyzetben megtapasztalhattam a szülői odaadást, küzdést, olykori tanácstalanságot.”

Imola a főiskola elvégzését követően gyógypedagógusként a Kispesti Hársfa Óvodában helyezkedett el, a kevert

Farkasné dr. Gönczi Rita

specifikus fejlődési zavarral diagnosztizált gyermekeknek kialakított kis létszámú csoporttal foglalkozott mint egyéni fejlesztő. A gyógypedagógusképzésben a közös oktatás során ezzel kapcsolatos saját szakmai módszerét és eszközeit is megosztja.

Oktatói közös célunk az, hogy a leendő gyógypedagógusok ne csak könyvekből szerezzék a tudást, hanem rálássanak a diszkalkúliával történő élet nehézségeinek megoldásaira, technikáira és tanulást segítő eszközökre, praktikaik lehetőségeire. Megértsék, hogy a diszkalkúliával diagnosztizált gyermekek a frusztráció, a matematikai szorongás következtében esetleg nincsenek tisztában valódi képességeikkel, és akár negatív tanulási spirál alakulhat ki. Emiatt is fontos a támogató környezet kialakítása, megerősítése. A képzés hallgatói közvetlenül feltehetik kérdéseiket olyan egyszerűnek gondolt dologról, mint az óra leolvasása, illetve a térképen való tájékozódás. Az együttműködés alkalmán Imola mesél a diszkalkúliával kapcsolatos élettapasztalatairól, amelyekből a hallgatók gyűjtőmunka jelleggel szempontok szerint rendszerezik az adatokat,

Gazsi-Rajnai Imola

ismereteket. A tünettérképből lassanként körvonalazódnak a diszkalkulia eltérő csoportjai, melyek beleillenek Desoete (2006) rendszerébe. Ez négy csoportot határoz meg. 1) *szemantikus emlékezeti deficit* (numerikus tények el-sajátításának, memorizálásának és előhívásának zavara); 2) *procedurális deficit* (a műveletvégzési eljárások alkalmazásának zavara); 3) *téri-vizuális deficit* (számjegyek nem megfelelő sorrendben való használata vagy tükrözése); 4) *számismereti deficit* (a különböző modalitások közti kódolás zavara a számrendezéssel vagy számlálással össze-

Meghatározás	Háttér	Diagnosztikus fókusz	A diszkalkulia-diagnosztika fókusza
Matematikai tanulási/teljesítménybeli elmaradás (MTE)	Személyiségbeli vagy környezeti hatás, mely néhány esetben neurokognitív háttérrel ad (pl. amigdalaműködés)	Motiváció, attitűd, frusztráció, környezeti gátak és támogatások	Komplex pedagógiai diagnosztika (hiány- és bázisterületek feltárása, fejlesztési irány meghatározása)
Matematikai tanulási/teljesítménybeli zavar (MTZ) – számolási zavar DISZKALKULIA (Diszk)	Neurokognitív háttér: számok magrendszere és kapcsolódó neurokognitív sérülések (aritmetikai koncepció, RTM, WM, figyelem, vizuospatialis képességek)	Alapvető numerikus és aritmetikai képességek, nem numerikus kognitív funkciók	Komplex diszkalkulia-diagnosztika (neurokognitív hiány- és bázisterületek feltérképezése, fejlesztési irány meghatározása)
Matematikatanulási/teljesítménybeli zavar (MTZ-KZ) DISZKALKULIA (Diszk-KZ) – komorbid zavarokkal	Neurokognitív háttér: diszlexia-komorbiditás (graféma- és fonéma-besorolás), ADHD-komorbiditás (végrehajtó funkciók)	Aritmetikai, nyelvi, figyelmi, egzekutív, kognitív funkciók	Komplex differenciáldiagnosztika (komplex tünetképek mentén sérülésspecifikus elkülönítés, majd a fejlesztési irány meghatározása)

A matematikai tanulási nehézség (MTN) klasztereinek gyógypedagógiai diagnosztikai fókuszálása a meghatározások mentén (Forrás: Farkasné Gönczi, 2017, Kaufmann – Von Aster, 2012 nyomán)

függésben). A diszkalkulia jelenlétének vizsgálati fókuszát és más jelenségektől történő differenciálást a megfelelő diagnosztikus módszerek alkalmazása biztosítja.

Jelenleg Magyarországon a diszkalkulia szűrése a Szabó Ottilia által kidolgozott FDL-szűrő- és vizsgálólapok állnak rendelkezésre, amelyek a pedagógusok számára jelzőként működnek. A diagnosztizálás viszont az ELTE Gyakorló Országos Pedagógiai Szakszolgálat (GYOSZI/GYOPSZ) diszkalkulia munkaközössége által kidolgozott *Diszkalkulia Pedagógiai Vizsgálat (DPV)* vizsgálócsomagjával végezhető különböző korosztályok esetén. Felnőttkorra jelenleg a Krajcsi Attila és munkatársai által magyar nyelvre adaptált *Numerikus Feldolgozási és Számolás Teszt vagy az Aritmetikai Képességek Kognitív Fejlődése teszt* szolgál.

A vizsgálati eszközök kapcsán megismert fejlesztési területekre Imola már a gyógypedagógusi praxisából

emel be példát a gyógypedagógushallgatók számára, amely megfelelő alapot nyújt a számolás elsajátításához és alkalmazásához szükséges alapvető tudás összetevőinek pontosabb elemzéséhez. Ezáltal a gyógypedagógushallgatók maguk is képesek egy-egy tématerületre kiválasztani vagy kidolgozni játékot vagy feladatot. A kidolgozott feladatok megjelennek a www.dyscalculiaport.gonczirita.hu/jatektar/ oldalon.

Farkasné dr. Gönczi Rita
ELTE, Bárczi Gusztáv
Gyógypedagógiai Kar

Felhasznált irodalom

Farkasné dr. Gönczi Rita (2019): Számolási zavarok, diszkalkulia. In A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése (szerk. Mesterházi Zs. és Szekeres Á.). ELTE BGGYK, Budapest, 84–88.

Farkasné Gönczi Rita (2018): A diszkalkulia diagnosztikája eltérő szaktudományi aspektusokból. Doktori disszertáció. ELTE Ne-

veléstudományi Doktori Iskola, Budapest. Letöltés: http://www.dyscalculiaport.gonczirita.hu/wp-content/uploads/2016/11/Farkasne_Gonczirita-A_diszkalkulia_diagnosztikaja_eltero_szaktudomanyi_aspektusokbol_doktori_disszertacio.pdf

Farkasné Gönczi Rita (2017): Diagnosis of dyscalculia from different faculty aspects and from a practice point of view. In Társadalmi problémaérzékenység, szakmai megoldáskeresés. PEME XV. PhD – Konferenciakötet (szerk. Koncz I., Szova I.), elektronikus kötet, I. rész. Professzorok az Európai Magyarországi Egyesülete, Budapest, 193–200.

Krajcsi Attila és Hallgató Eszter (2012): Fejlődési diszkalkulia diagnózisa felnőtteknél – Az Aritmetikai Képességek Kognitív Fejlődése teszt. *Gyógypedagógiai Szemle*, 40 (4), 330–342.

Polgárdi Veronika, Láz Csabáné és Dékány Judit (2018). Alapismeretek a Diszkalkulia Pedagógiai Vizsgálatáról. *Gyermeknevelés*, (1), 24–54.

Szabó Ottilia (2017): A diszkalkulia terápia-ájában alkalmazható képi problémareprezentációs stratégiákról. *Logopédia*, 2 (1), 57–66.

Idegennyelv-tanítás enyhén értelmi fogyatékos tanulók körében

Az európai társadalmak fejlődésében kiemelt szerepe van az idegennyelv-tanulásnak. Mindenki számára, beleértve a fogyatékos tanulókat is, alapvető fontosságúvá vált. A jogalkotás védi a fogyatékos személyek jogait az oktatási, munkahelyi és a tágabb társadalmi diszkriminációval szemben. Idegennyelv-oktatásuk az oktatási esélyegyenlőség megvalósulásának egy területként értelmezhető (Meggyesné, 2020). A fogyatékos tanulók idegennyelv-tanításának témáját érintve sarkalatos kérdés az enyhén értelmi fogyatékos tanulók nyelvoktatása.

1. Miért tanulnak idegen nyelvet?

1988-ban az Európai Közösség oktatási miniszterei megállapodtak abban, hogy az európai polgárrá válás kulcstényezője az idegen nyelvek tanulása. További lökést adott „az idegennyelv-tanulás mindenkié” paradigmának az oktatási esélyegyenlőség definiálása. Az Európai Bizottság elkötelezte magát a fogyatékos gyermekek idegennyelv-oktatása iránt: az Európai Unióban élő valamennyi fiatalnak, függetlenül fogyatékoságától s attól, hogy többségi vagy szegregált iskolában tanul-e, joga van idegen nyelveket tanulni (European Commission, 2005, idézi Meggyesné, 2020).

Az idegen nyelv tanulása növeli az enyhén értelmi fogyatékos tanulók tanulmányi sikerességét, segíti társadalmi beilleszkedésüket, munkaerőpiaci esélyüket. Kétségtelen, hogy szerényebb nyelvi teljesítmények elérésére lesznek képesek, azonban a nyelvtanulás komplex személyiségfejlesztésükhez is hozzájárul. Figyelembe vehetők és az idegen nyelvi órákba beépíthetők a tanulók szakértői véleményében megjelölt fejlesztendő képességterületek. Továbbá alacsony önértékelésük,

miszerint ők különböznek, kevesebbek nem fogyatékos társaiktól, javulni kezd az idegennyelv-tanulásnak köszönhetően, hiszen számukra is lehetővé válik a világ sokszínűségének, más népek ünnepeinek, kultúrájának megismerése (Meggyesné, 2019).

2. Hogyan vélekednek a nyelvszakos tanárok?

„Természetesen sikeresen tanulhatnak idegen nyelvet. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók megfelelő módszerrel képesek elsajátítani az új szókincset és az egyszerű nyelvtani szerkezeteket. Szerintem szükséges angolul tanulniuk, mert ez nagyon hasznos, segít nekik az internetes böngészés során, és könnyebben beilleszkednek a társadalomba” (Rapti és mtsai., 2021. 101).

„Úgy vélem, a hagyományos tanítási módszer nem működik az értelmi fogyatékos tanulók osztályában. Ha tanárközpontú módszerrel tanítom számukra a nyelvtant és a szókincset, nem lesznek képesek megérteni és megtartani az ismeretet. Mindemellett azonnal elvesztik érdeklődésüket” (Rapti és mtsai., 2021. 102).

„A kommunikatív nyelvoktatásra támaszkodom a tanóra megtervezésénél. Nagy hangsúlyt fektetek a diákok interakciójára, és célom, hogy képesek legyenek angolul kommunikálni. A hangsúlyt a folyékony beszédre helyezem, nem a pontoságra, és a nyelvtan oktatása nem élvez prioritást az órán” (Rapti és mtsai., 2021. 102).

Az idegen nyelv tanítása az enyhén értelmi fogyatékos tanulókból ellenérzést váltana ki, ha azt éreznék, hogy mindez teljesíthetetlen számukra. Ezért esetükben az idegen nyelv nem válhat teljesítményorientált tantárggyá. A nyelvórákat érdekes, az életből vett gyakorlati szituációkkal kell megtölteni. A nyelvtanulás során a tanulóknak

bátorító nyelvi tapasztalatokra kell szert tenniük. Olyan tanulási környezetet kell teremteni, amelyben képesek úgy mozogni az idegen nyelvben, hogy sikeres nyelvtanulóknak érezhessék magukat (Meggyesné, 2020).

3. A képességeikhez igazodó nyelvtanítási módszerek

Az érintett tanulócsoporthoz idegennyelv-tanítására vonatkozó kutatások többsége a megfelelő tanítási módszerek és hatékonyságuk feltárására, valamint speciális oktatási kontextusba történő beépítésére összpontosít (Meggyesné, 2019; Carreon és Salazar, 2017; Williamson, 2017). A nyelvtanítási módszereket vizsgálva a lexikális modellt, a kommunikatív nyelvtanulást és a cselekedtető módszert találták a leghatékonyabb módszernek tanításuk során (Nagmeah-Abbaspour és Sabokrouh, 2020, Ramezani és mtsai., 2018; Meggyesné, 2015).

A *lexikális modell* lényege, hogy a tanuló lexikai egységekre, kifejezésekre építve érti meg és állítja elő a nyelvet. Az enyhén értelmi fogyatékos tanulóknak nem tanítunk nyelvtant. A hangsúly legfőképpen azon van, hogy megtanítsuk megérteni és alkalmazni a szociális rutinokat (Thank you; My name's; How are you?), a sztenderd frázisokat, az „előre gyártott nyelvi paneleket” (Meggyesné, 2015). Ezt a módszert követi többek között a magyarországi Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet gondozásában megjelent *Let's Do It* tankönyvcsalád is, amely a 7. és 8. osztályos enyhén értelmi fogyatékos tanulók számára készült.

A *kommunikatív nyelvtanulás* minden készség fejlesztését (receptív és produktív szövegértés és szövegalkotás) egyformán fontosnak tartja. Azt, hogy melyik készség fejlesztése milyen

hangsúlyt kap, a tanulók szükségletei befolyásolják. A tanár gondoskodik a motiváló, ingergazdag környezetről, megpróbál kedvet csinálni a tanuláshoz. Interakcióra épülő játékok, szerepjátékok, szimulációs tevékenységek jelennek meg a nyelvtanulás során. Gyakran dolgoznak párban és kis csoportokban. A hibákat a nyelvtanulás természetes kísérőjelenségének tekintik, és jól tolerálják. A kiejtés tanítása háttérbe szorul. Ennek oka az érthető kiejtés elsajátításának koncepciója, amely már eleve nem kívánja megcélozni a célnyelvi kiejtés pontos elsajátítását (Bárdos, 2005).

A *cselekedtető módszer* (Total Physical Response – TPR) James Asher pszichológus nevéhez fűződik. A TPR a beszéd és a mozgás koordinációjára épít, a nyelvet motoros cselekvések segítségével kívánja elsajátíttatni. Utasítások végrehajtásán alapszik. A pedagógus érthető verbális utasításokat ad, a tanulók pedig azok tartalmának megfelelően fizikai (mozgásos) választ adnak. Az utasításokon keresztül tanulják a nyelvet, nem pedig drilleken keresztül (Asher, 2009). A hallott beszéd értése jelentősen megelőzi az első

megszólalást. A gyermek jól megért már sok mindent, mielőtt megszólal. Ez az időszak valójában felkészülési szakasz, amelyben egyszer csak eljön az ideje a beszédnek, de túl korán erőltetni fölösleges.

Például a „Simon Says” játék jól gyakoroltatja az utasításokat. Az „Állj fel!” és a „Simon mondja: Állj fel!” utasítások között az a különbség, hogy a tanulóknak csak akkor kell végrehajtaniuk, ha az utasítás előtt hallják a „Simon mondja” kifejezést. Nagyon hatékony módja a szelektív figyelem fejlesztésének.

A „Point to the...” és a „Show me a...” kezdetű mondatok során a tanár adja az utasítást, a gyerekek bemutatják. Jól gyakorolható a „Találd ki!” játékkal például a cselekvések és a sportok neve. Utóbbiak gyakorlásakor először vilámkártyán bemutatjuk a sportágat, majd megmutatjuk a hozzá tartozó mozgássort, és megmondjuk idegen nyelven a nevét. A tanulók ismétlik, majd, amikor a „Találd ki!” játékokra kerül sor, egyedül nevezik meg sportágat a cselekvéssor bemutatásának segítségével. Minden tanulónak adhatunk vilámkártyát, amelyen egy-egy sportot ábrázoló kép van. Eljártsszák, a többiek

pedig kitalálják. Összegzésként elmondhatjuk, hogy a cselekedtető módszer előnyös az enyhén értelmi fogyatékos tanulók számára, mert a motoros memória segíti az emléknym megerősödését, és lehetőséget ad arra, hogy ne kelljen azonnal megszólalni idegen nyelven; ezzel csökkenti az idegen nyelvi szorongásukat, frusztrációjukat. Változatos gyakorlatok formájában valósítható meg, ami motiváló hatású. Az osztályteremben történő mozgás egyrészt kedvezően hat a tanulási motivációra, másrészt pedig fokozza a tanulók figyelemkoncentrációját (Meggyesné, 2015).

Dr. Hosszu Tímea PhD

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Gyógypedagógus-képző Intézet

A szerző gyógypedagógus, nyelvtanár, főiskolai docens, a tanulásban akadályozottak pedagógiája szakirány vezetője. Kutatási területe a tanulásban akadályozott (azon belül enyhén értelmi fogyatékos) tanulók idegennyelv-tanítása. Elkötelezett e tanulócsoporthoz idegennyelv-tanításának hatékony gyakorlati megvalósításában, a Let's Do It nyelvkönyvcsalád több kötetének szerzője, illetve szakmai lektora.

Irodalomjegyzék

Asher (2009): *The Total Physical Response (TPR): Review of the evidence*. https://www.tpr-world.com/mm5/graphics/TPRarticles/TPR_review_evidence.pdf [Utolsó letöltés: 2021. 07.19.]

Bárdos (2005): *Élő nyelvtanítás-történet*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Carreon, Y. S. R. és Salazar, D. I. S. (2017): Teaching students with intellectual disability to use English through pragmatics. *RIE-UANL*, 4 (4), 60–79.

European Commission (2005): *Special Educational Needs in Europe. The Teaching and Learning of Languages. Insights and Innovation. Teaching Languages to Learners with Special Needs*.

Meggyesné Hosszu Tímea (2015): *A tanulásban akadályozott gyermekek idegennyelv-tanításának kérdései*. Digitális tananyag. SZTE JGYPK Gyógypedagógus-képző Intézet, Szeged.

Meggyesné Hosszu Tímea (2019): *Enyhén értelmi fogyatékos tanulók idegennyelv-tanulási motivációja az eltérő tantervű általános iskolák 8. osztályában*. Doktori disszertáció, PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.

Meggyesné Hosszu Tímea (2020): Az enyhén értelmi fogyatékos tanulók idegen nyelvi kommunikációjának fejlesztése In: Juhász Valéria, Sulyok Hedvig (szerk., 2020): *Kommunikáció- és beszédfejlesztés a gyakorlatban. Развитие навыков общения и речи на практике.. Entwicklung der Kommunikations- und Sprachfähigkeit in der Praxis. Communication and speech development in practice*. SZTE JGYPK, Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 310–321.

Naghmeh-Abbaspour, B. és Sabokrouh, F. (2020): Training and teaching the interaction of meaning in English classes as foreign languages to students with special needs: A review study. *Journal of Critical Reviews*, 7 (9), 879–883.

Ramezani, A., Mihandoust, P. és Mohamadzadeh, S. (2018): Teaching English as a foreign language to students with special needs: A review study. *Journal of Exceptional Children*, 18 (1), 119–138.

Rapti D., Koukou M., Soulis S-G. (2021): Teachers' beliefs about effective foreign language teaching of students with intellectual disability in a Greek EFL context. *European Journal of Foreign Language Teaching*. 5(4), 97–117.

Williamson, D. M. (2017): *Preview-View-Review: Increasing academic access for students with intellectual disabilities who are English learners*. [Doctoral Dissertation, University of Nevada, Las Vegas].

Kapcsolat álláskeresők és munkaadók között

2021. június 22-én Pozsonyban tartottuk a **Tomorrow Comes Today – A holnap ma jön el** című projekt zárórendezvényét. A projektet az Együttműködéssel a Jobb Jövőért Polgári Társulás külföldi partnerekkel együtt az Erasmus+ program keretében valósította meg. A rendezvényen munkaerőpiaci kutatással foglalkozó intézmények, tanácsadói szervezetek, munkaadók, vállalkozást támogató ügynökségek s más szakmai szervezetek képviselői és álláskeresők vettek részt. Bemutattuk a projektet és eredményeit, melyeket a megváltozott munkaképességű és fogyatékosággal élő személyek s a velük foglalkozó szakemberek is hasznosíthatnak.

A TCT projektet 5 partnerszervezet kezdeményezte Franciaországból, Lengyelországból, Hollandiából és Szlovákiából, hogy egy innovatív digitális eszköz segítségével, amely hidat képez a képzőintézmények és a munkaadók között, megkönnyítse az álláskeresők, gyakornokok és szakmunkástanulók munkaerőpiaci érvényesülését. Ez az eszköz lehetővé teszi a képzési programokban részt vevő álláskeresők, szakmunkástanulók és gyakornokok értékelését, amely megkönnyítheti a munkaadó számára a szabad helyek megfelelő szakképzett munkaerővel való betöltését. A TCT platform az álláskeresők és a vállalatok mentorai számára online álláskeresői, vállalkozói és men-

torai képzési tanfolyamot is tartalmaz. A projekt 4 lépésben valósult meg. Az első kérdőíves szükségletfelmérés volt, álláskeresők, képzőintézmények és munkaadók vettek részt benne. Az igényfelmérés lehetővé tette a második lépésben egy testre szabott szoftver és az online tananyagok elkészítését. A tananyagok a mai kor álláskeresőinek igényeit kielégítő rövid videók formájában tájékoztatást adnak az álláskeresői technikákról, az életrajz és a motivációs levél elkészítéséről, arról, milyen jelentősége van a személyes és online hálózatépítésnek az álláskeresői folyamatban, a különböző nemzedékek munkahelyi együttműködéséről, valamint a munka és a magánélet sikeresebb összehangolásáról. A vállalkozói online tanfolyam a vállalkozás elindítását motiváló témaköröket dolgoz fel, amelyek a vállalkozói ötlettől kezdve érintik a vásárlói kört, segítségnyújtási mechanizmusokat, vállalatvezetési alapelveket, vállalkozói életet, a személyes márka építését, reklámtevékenységet és más gyakorlati területeket. Ezenkívül rövid írásos tananyagok szólnak például a vállalkozói időmenedzsment gyakorlati megvalósításáról, a kommunikáció jelentőségéről s az emberi erőforrások biztosításáról. A tananyag harmadik része a vállalati mentoringra (saját szakemberekkel végzett tanácsadás) fókuszál. Célja minőségi kapcsolat kiépítése a mentor és a mentorált személy kö-

zött, kezdve az utóbbinak a fogadásával és motiválásával, folytatva a sikeres munkakapcsolat kiépítésével, a mentorált személy értékelésével, a konfliktuskezelési technikákkal és a mentori eszköztárral. A harmadik fázisban 12 hónapon keresztül nemzetközi szinten 511 résztvevővel a kifejlesztett digitális eszközök tesztelésével foglalkoztunk, s ezt a platform elindítása követte. A TCT platform tesztelése során speciálisan elkészített kérdőívek segítségével minden felhasználói kategóriától: tanároktól, álláskeresőktől, diákoktól, vállalati képviselőktől visszajelzést kaptunk. Információt gyűjtöttünk a platform erősségeiről és gyengéiről, valamint a használatához kapcsolódó lehetőségekről s a további fejlesztésre váró területekről.

A tesztelés folyamán a platform hasznos eszköznek bizonyult a képzési és toborzási folyamat megkönnyítésében. Amellett, hogy a képzés nyomon követésének eszköze, a TCT platform az álláskeresők és a munkaadók közötti kapcsolat kiépítését is lehetővé teszi. Sikeresnek bizonyultak – főleg a fiatal álláskeresők körében – az oktatóvideók az említett témakörökben; ezek a platformon történő regisztrálás után a www.tct-project.eu/tct-home-slovakia.html linken érhetők el.

Hanuliak Ildikó alelnök

Együttműködéssel a Jobb Jövőért Polgári Társulás, Nagymegyert

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a **Carissimi** című **ingyenes folyóiratot** az alábbi címre:

NÉV/INTÉZMÉNY: _____

PONTOS CÍM: _____

FOGLALKOZÁS/MUNKAHELY: _____

Telefon: _____

Dátum: _____

Aláírás: _____

A megrendelést a következő címek egyikére kérjük:

Levélcímkünk: **Carissimi, Bučinová 14, 821 07 Bratislava**. E-mail: **carissimi.lap@gmail.com**.

Köszönettel fogadjuk, ha támogatják lapunkat.

Számlatulajdonos (názo v účtu): **Carissimi n. f.**, számlaszám (č. účtu): **SK95 5200 0000 0000 0534 5665**.

A Carissimi Nonprofit Alap a megrendelő személyes adatait csak a megrendeléssel kapcsolatban használja fel.

A nyilvántartás feltételei a www.carissimi.sk honlapon olvashatók.

„Örömmel jövök munkába”

A Zdravotnicke noviny című egészségügyi hetilap minden évben meghirdeti A legjobb orvos pályázatát. Orvostársaim és a lap olvasói szavazhatnak a jelöltekre. Tavaly a gasztroenterológia kategóriában dr. Podlupszki Csaba komáromi gasztroenterológus második helyezést ért el. Empatikus, segítőkész, precíz, jó humorú, jószívű, nagyszerű szakember. Csak néhány azok közül a jelzők közül, amelyek kollégái és páciensei bejegyzéseiben olvashatók az anket eredményéről szóló hír alatt a Facebookon. Ismerjék meg őt.

– Doktor úr, az elismeréssel kapcsolatban azt mondta, hogy a jól és tisztességesen végzett munka mellett a legfontosabb, hogy az ember ne felejtse el a gyökereit. Hova kötik a gyökereit?

– Párkányban születtem, egyszerű családból származom. Édesanyám óvónő volt, édesapám marós az akkori papírgyárban, a húgom teológiát végzett, református lelkész. Kiskoromban sokat voltam Zalabán, anyai és Garamkövesden, apai nagyszüleimnél. Mindig szerettem emberek között lenni. Számomra minden ember egyenlő. Soha nem néztem, kinek milyen a bőrszíne, vallása. Ezt láttam otthon, s úgy gondolom, hogy ezt viszem tovább. Párkányban végeztem az alapiskolát, és a pozsonyi Duna utcai magyar tannyelvű gimnáziumban érettségiztem. A pozsonyi orvostudományi karra jelentkeztem, de elsőre nem vettek fel. Csak egy vagy két pont hiányzott. Ötvenvalahányan az ún. nulladik évfolyamba kerültünk, és az egyetemi kórházban segédápolóként vagy egészségügyi nővérként dolgoztunk. Az I. sz. neurológiai klinikán, Traubner professzor úr keze alatt fantasztikus csapat jött össze, és a továbbiakban ahhoz a szemlélethez igyekeztünk magunkat tartani. Az egyetemen is nagyon jó csoport voltunk, s azóta minden évben szoktunk találkozni.

Dr. Podlupszki Csaba
(Forrás: Agel, komáromi kórház)

Akik külföldön élnek, erre a napra mindig hazajönnek. Évközben is tartjuk a kapcsolatot egymással.

– **Mi vonzotta az orvosi pályára?**

– Nem tudom, a családban nem volt orvos. Mindig orvososdit játszottam már az óvodában is. Úgy gondolom, hogy segíteni szerettem volna az embereken. A mai napig is az melengeti legjobban a szívemet, amikor olyan páciensnél, akinek korábban nem tudtak elvégezni valamilyen endoszkópos vizsgálatot, nekem sikerül. Egyszer gyomortükrözést végeztem egy betegnek, s miután rendben ment, azt mondta, hogy »gratulálok, doktor úr, tíz éve próbálkoznak ezzel a vizsgálattal, és eddig senkinek sem sikerült«. Vagy ha a vizsgálat után kijön a beteg, és azt mondja, hogy »köszönöm«. Nekem ez a legnagyobb elismerés.

– **Miért éppen a gasztroenterológiát választotta?**

– Talán mert átmenet a belgyógyászat és a sebészet között. Nem annyira megerőltető, mint egy sebésznek, aki öt-hat órát is áll a műtőben, de több izgalom van benne, mint ha belgyógyász maradtam volna. Először belgyógyá-

szatból szakvizsgáztam, a második szakvizsgám gasztroenterológiából van. Olyan szerencsém volt, hogy a komáromi kórházban ilyen szakorvost kerestek, úgy kerültem ide.

– **A vastagbéltükrözést altatásban végzi? Általában nagyon tartanak tőle a betegek.**

– Ún. éber altatásban. A páciens kap bizonyos mennyiségű altatóanyagot, de nem alszik el tőle, csak elkábul, és utána nem emlékszik rá, hogy mi történt vele.

– **Sokaknak a gyomortükrözéskor szükséges csövet sem egyszerű lenyelniük. Mi a titka a sikeres vizsgálatnak?**

– Nem akarok nagyképűnek látszani, de úgy gondolom, hogy ezt az ember vagy érzi, vagy nem. Teljes mértékben megtanítani és megtanulni nem lehet. Vagy rögtön ráérez valaki, esetleg később, ha már rutint szerzett, vagy nem tudja megtanulni. 2003-ban kezdtem el kolonoszkópiát végezni. Az első akadály 15-20 centinél van, mert ott a bélben van egy S kanyar. Az ötödik vizsgálatától kezdve ment. A már idősebb nővére jó pár orvossal dolgozott együtt, és tízezernél is több beavatkozásnál asszisztált, megkérdezte, hogyan csinálom. Nem tudom.

– **Ilyen műveletnek lélektani oldala is van. Bizonyára megnyugtatóan hat az izguló, szorongó betegre.**

– Akivel lehet, próbálok kicsit viccelődni. Másrészt nagyon sok embert ismerek, hiszen majd 12 évig rohamkosin szolgáltam a Komáromi járásban, és hat-hét évig Párkányban is mentőztem, így az Érsekújvári járás egy részét szintén megismertem. Beszélgetek a beteggel arról a vidékről, ahol él, emberekről, akiket ismerhet, így elmegy az idő. Próbálok nem magáról a betegségről beszélni. Viszont ha találom valamit, akár a legrosszabbat – a rákra gondolok –, rögtön közlöm vele a diagnózist. Joga van tudni – főleg neki van rá joga,

nem a hozzátartozóknak. Megkérdezem, hogy a hozzátartozóját tájékoztathatom-e az állapotáról, és ismertetem a kilátásokat. Úgy gondolom, hogy ma az orvostudomány van olyan szinten, hogy a legelőrehaladottabb állapotú betegeken is bizonyos mértékig tudnak segíteni, ezáltal reményt kell adni mindegyiküknek. Mindig elmondom, hogy milyen lehetőségei vannak, s úgy próbálom elmagyarázni, hogy a remény megmaradjon.

– **Az emésztőrendszer megbetegedési Dél-Szlovákiában gyakoribbak, mint országos viszonylatban?**

– Nehéz erre válaszolni. Az életkor, illetve az a bizonytalanság is, amelyben most is voltunk, vagyunk, előhoz olyan emésztőszervi gondokat, amilyenek 10-15 évvel ezelőtt nem voltak. Tény, hogy Szlovákia déli részén magasabb az emésztőszervi daganatok száma. Ennek okát egyértelműen nem lehet tudni. Bizonyított dolog, hogy a kevesebb rostbevitel, több füstölt étel fogyasztása, kevesebb mozgás növeli a rákos megbetegedések számát, de tudomásom szerint egyértelmű tanulmányok nincsenek róla.

– **Mikor kell szakorvoshoz fordulni? Egyszerű gyomorrontással nyilván nem.**

– Mielőtt valaki elkerül a gasztroenterológushoz, fontos szerepet kellene játszania a háziorvosnak. Neki kell jobban ismernie a betegeit, s az első panaszokkal hozzá kellene fordulni. Bizonyos vizsgálatok: vérvétel, széklet-, esetleg vizeletvizsgálat, ultrahangos vizsgálat után, ha valamelyiken a beteg főnnakad – pl. vért találnak a székletben, vagy az ultrahang elváltozást mu-

tat a hasnyálmirigyen, májon –, akkor kellene továbbküldenie a gasztroenterológushoz. Egyes diagnózisokat bizonyos mértékig a háziorvos is tud kezelni. Emésztési gondoknál, felfúvódás, teltségérzet, gyomorégés esetén tud adni gyógyszereket, s ha ezek nem hatnak, akkor kell a beteget szakorvoshoz irányítani, aki vagy megerősít, vagy pedig kizár bizonyos diagnózisokat. Ha kizárja a diagnózist, akkor a beteg visszamegy a háziorvoshoz, és annak más irányban kellene gondolkodnia. A hányinger, hányás nem biztos, hogy az emésztőrendszerrel függ össze, összefügghet pl. nyakcsigolyával, belső füllel. Nem mindig a gasztroenterológus tud segíteni, sok olyan tünet van, amelynek más betegsége az oka.

– **Tapasztalatai szerint ez így is történik?**

– Sajnos, nem. Sok esetben egy papírlapot kapok, és csak annyi van rajta, hogy gasztroenterológiai vizsgálat, semmi több. Ezért eléggé le vagyunk terhelve. Ideges a beteg, mert későbbi időpontot kap, ideges az orvos, mert sokan ülnek kint a váróteremben. Ez nem úgy működik, ahogy kellene, persze tisztelet a kivételnek. Vannak, akik szűrik a beteget, és csak utána küldik szakorvoshoz. Egyébként a gasztroenterológus sem tud teljes mértékben minden ide tartozó szervvel foglalkozni. Én elsősorban az endoszkópiát tartom a szűkebb szakterületemnek, sok műszeres vizsgálatot végzek. Ez időigényes, és ha mellette még behatóbban szeretnék foglalkozni például a májjal, a kettőt nem tudnám összeegyeztetni. Az endoszkópos vizsgálat is eltart egy ideig, és egy májbeteggel is hosszabban

el kell beszélgetni. Elvégzem az alapvizsgálatot, kikérdezem a beteget, és kap egy alapkezelést. Ha eredményes lesz, akkor visszajár kontrollra. Ha komplikáció lép fel, akkor hepatológushoz küldöm. Évente kb. 1000 vastagbél- és 1200-1300 gyomortükrözést végzek. Ez olyan nagy szám, hogy mellette az embernek másra nincs nagyon ideje. Alapbeavatkozásokat végzek. Tudnék bonyolultabbakat is, lehetőségem, technikai felszereltségem is volna hozzá, mert nagyon jó a kapcsolatam a kórházzal, csak nincs rá időm. Bizonyos bonyolultabb beavatkozások egy-két órát is eltartanak; ennyi idő alatt négy vastagbélükrözést elvégzek. És szeretem is csinálni. Másik gond az, hogy az egész Komáromi járásra összesen három gasztroenterológiai rendelő van: ez nagyon kevés.

– **Valóban annyira sok az ilyen beteg?**

– Igen. Emellett szűrővizsgálatokra is jönnek. A vastagbélrák szűrése országosan szervezett, és az utóbbi pár évben már nem hanyagolják el annyira. A háziorvos elvégzi a székletvizsgálatot – mikroszkopikus mennyiségű vér is kimutatható vele. Ha pozitív, továbbküldik az illetőt kolonoszkópiára. Évente 140-160 szűrővizsgálatot végzek, 1000-ból 25-30 esetben találok daganatot. Ez sok. 50-60 embernél pedig polipot találok. A rák általában polipból alakul ki. Úgy kell elképzelni, mint ha vadhús volna ott, amelyet ha idejében felfedezünk, és endoszkóposan eltávolítunk, megelőzhető a baj. Hurokkal megfogom, leégetem, és a mintát szövettani vizsgálatra küldöm. A beteg reggel jön, megcsináljuk, és mehet haza. Ha véralvadástól szed, vagy a polip nagyobb, vastagabb a szára, jobban fekszik a bélen, akkor nem azonnal távolítom el, nehogy elkezdjen vérezni. Ezeket a betegeket visszahívom, levelezem a vért, felkészülök, tudom, hogy pl. 30 centiméternél van a polip, s akkor már nem megyek végig a bélen, hiszen korábban már megtettem. Ezzel a beteg kényelmét is szolgálom. Igaz, hogy

A **gasztroenterológia** az emésztőrendszerrel és az emésztőrendszeri betegségekkel foglalkozik. Idetartoznak a nyelőcső, gyomor, vékony- és vastagbél, máj, hasnyálmirigy, epe gyulladással vagy daganatos betegségei, epekövek, bélpolipok, funkcionális zavar, valamint endokrinológiai problémák – pl. a hasnyálmirigyben kevesebb enzim termelődik. A gasztroenterológus részben gyógyszerekkel, részben kisebb sebészeti beavatkozással gyógyít. Endoszkópos vizsgálatokat és bizonyos mikrosebészeti beavatkozásokat végez, mint kisebb daganatok, polipok eltávolítása.

még egyszer fel kell készülnie, csak hogy a mai felkészülések már nem olyan radikálisak, mint valamikor. Egy nappal előtte nem eszik, issza a hashajtót, és másnap jön a beavatkozásra. Minden elő van készítve a polip eltávolításához, így jóval rövidebb ideig tart.

– Hogyan előzhető meg az emésztési panaszok, emésztőrendszeri betegségek?

– Sok beteg kéri, hogy ajánljak neki diétát. Olyan diéta, hogy ezt most kihagyom, ezt ehetem, ezt meg néha ehetem, és néha kihagyom, nincs. A nejemet szokták kérdezni a kolléganői, hogy »a férjed gasztroenterológus, ti mit esztek?«. Tulajdonképpen mindent. Húst is, csak mértékkel. Házikolbászt házikolbással nem. Sok embernél az a gond, hogy keveset mozog, kevés folyadékot iszik, kevés rostot fogyaszt, és gyakran eszik nehéz ételeket. Jönnek, hogy »fáj a gyomrom«, »fölfúvódok«, »nem olyan a székletem...«, és ha rákérdezek arra, hogy mit dolgozik: »a számítógép előtt ülök«, mennyit iszik: »nem sokat, egy-másfél litert«. Mindenkinnek saját magánál kellene elkezdni a kezelést, mert mindent gyógyszerrel nem lehet elérni. Sokan azt hiszik, hogy felírok májgyógyszert, mert rosszak a májtesztjeik, de azért megíhatják naponta az egy liter bort. Fordítva. Először ki kell hagyni a bort, és

ha mégsem javulnak a májtesztok, akkor kell adni gyógyszert. Mondja a beteg, hogy hiába a gyógyszer, nem segített. De tett valamit azért, hogy ha éget, este nem fogok jól belakni? Vagy kihagyta a szénsavasat? Nem, ugyanúgy eszik, mint korábban, hiszen kapott gyógyszert. Sokan azt gondolják, hogy a gyógyszer mindenható.

– Nem tehetjük meg, hogy ne beszéljünk a járványról. A Covid az emésztőrendszerre is kiható?

– Igen, találkoztam olyan betegekkel, akiknél a betegség után pár hónappal emésztési problémák jöttek elő: hasmenés, felfúvódás, nem úgy működött az emésztőrendszer, mint kellene. Nem tudunk rájönni az okára. Hatással van a szívre, a pszichikumra, és lehet még sok más is: nem tudjuk, hogy mire lesz hatással a későbbiekben, mert ez még friss dolog. A vírus is mutálódik, és nem tudjuk, hogy az új mutációk mit fognak okozni.

– Bizonyos vizsgálatokkor, pl. gyomortükrözéskor, a beteg nem lehet maszkban.

– Mi be voltunk öltözködve – maszk, arcvédő plexipajzs –, a betegeket tesztelték. Megtörtént, hogy a beavatkozás után derült ki, hogy a páciens fertőzött volt.

– Előfordult, hogy tudta, hogy a beteg covidos, mégis el kellett végeznie a vizsgálatot?

– Igen. De ilyenkor nem gondolunk rá, hogy elkaphatjuk. Ez benne van a pakliban. Beöltöztem, és mentem csinálni. Mikor mentőztem, olyan dolgokat láttam és éltem meg, hogy ha az ember elkezdene gondolkodni azon, mi lesz, ha..., akkor nem csinálná. Persze mindent meg kell tenni, hogy védjük magunkat, de a kockázatot teljesen kiküszöbölni nem lehet. Én komplett szkafanderben nem tudok dolgozni.

– Hazaviheti a vírust a családjának.

– Igen, ezt ők is tudják. Van két fiam, egy kilenc- és egy tizennégy éves, pedagógus feleségem. Megéltük, hogy az első hullám elején, március közepén

pénteken jött a lezárás, vasárnap reggel pedig hívott az igazgatóhelyettes, hogy a beteg, akit csütörtökön vizsgáltam, minden bizonnyal covidos, karanténba kell mennem. Nem is egyszer fordult elő. Volt, hogy kollégák fertőződtek meg, s csak akkor mehettem haza, amikor negatív lett a teszteredményem.

– Azt mondta, hogy szereti csinálni.

– Nagyon. Most voltam két hétig szabadságon, és már vártam, hogy visszajöjjenek. Mindjárt az első napon 50 betegem volt. Általában csütörtök táján azért már érzem a fáradtságot. Napi 25-30 betegem van, s egy napra átlagosan 10 endoszkópos vizsgálat esik. Ez fizikailag megterhelő, de másnap, mikor felkelek, örömmel jövök munkába, és szerintem az az ember, aki nem örömmel jár munkába, rosszul választott.

– Hazaviszi a problémákat?

– Nem. Bezárom a rendelőt, és a munkáról nem beszélek otthon.

– Mivel tud kikapcsolódni?

– Szeretek rádiót hallgatni és horgászni. Van egy kis sport is: gyaloglás, biciklizés. És csak úgy lenni. Valószínűleg attól függően, hogy éppen hány emberrel találkoztam, szeretem a csendet. A másíkfajta kikapcsolódásom a társaság. Családi ismerősök, ahol szintén vannak gyerekek, barátok, barátnők hébe-hóba összejövünk. Ez is kikapcsolódás számomra, munkáról ott sincs nagyon szó, legfeljebb ha kéri, hogy a mentős időszakom 12 éve alatt megéletemről meséljek érdekességeket, de az sem szakmai dolog.

Nagyon hálás vagyok a feleségemnek, és szeretném neki megköszönni, hogy ha munka után hazamegyek, sokszor nem is fizikailag, inkább agyilag leterhelve, megértő velem. És a szüleimnek. Úgy gondolom, hogy a gyökereit a szüleinek, nagyszüleinek kell, hogy az ember megköszönje, mert a gyökerek tőlük erednek, s ezt a szemléletet igyekszem átadni a fiaimnak is, hogy aztán ők vigyék tovább.

T. E.

Teljesíteni Dávid álmát

A Naszvadon élő Nagy Turan Veronika és Nagy Imre házaspárhoz készülve régi emlékek jutottak eszembe. Imre iskolatársam volt az alapiskolában, vagány, minden csínyre kész fiú; Veronika is ugyanabba az évfolyamba, de a szlovák iskolába járt, komoly lány volt, akit a gyerekek szeretete később a pedagógusi pályára terelt. Sok év múltán, 2019 decemberében egy jótékonysági gálaműsor alkalmából találkoztam velük ismét. A nagyszabású rendezvényt 17 évesen elhunyt fiuk, Dávid emlékére szervezték, s a befolyt adományokból négy olyan családot támogattak, ahol fogyatékos vagy beteg gyermeket nevelnek. Akkor egy találkozóban állapodtunk meg, de az a váratlan járványhelyzet miatt egészen mostanáig halasztódott. Szívszorító beszélgetés részese lettem. Egymást kiegészítve, időnként egymás szavába vágva idézték fel a történeteket. Fájó sebek tépődtek fel.

A kezdetek

Veronika: – Dávidot hat hónaposan örökbe fogadtuk. Annak idején még mindenféle várólista volt, és mikor már szinte lemondtunk róla, jött az értesítés, hogy menjünk be Komáromba a csecsemőotthonba. Hat kisbabát hoztak oda nekünk, de senki mást nem akartunk.

Imre: – Én fogtam őt először a karomba... Tudod, nehéz erről beszélni. Ezek nagyon-nagyon szép, de fájó emlékek.

Veronika: – Sose titkoltuk előtte, hogy örökbe fogadtuk, úgy neveltük. Egy kis történet az óvodából, ahol én is óvónóként dolgoztam: a családról, a gyermek születéséről beszélgettek a csoportban, s a kolléganőm mesélte, hogy elsírta magát, mikor Dávid azt mondta, hogy »én nem az anyukám hasában, hanem a szívében voltam«.

Én sem álltam meg sírás nélkül, de ez is igazolt: jó, hogy őszinték voltunk vele.

Imre: – Volt, hogy sírva jött haza az iskolából: »Azt mondták, hogy te nem vagy az apukám«. Erre én azt feleltem, hogy »de igen, te az én fiam vagy«. Jószívű, intelligens fiú volt, és nekem nagy tanítómesterem, felnőtt fejjel is tudtam tőle tanulni. Például hogy ha valamibe belekezek, azt végig kell vinni, s amit csinállok, azt száz százalékra tegyem. Hazajött az iskolából, és ment tornázni, súlyokat rakott a lábára, mert a foci volt a mindene. Hétfvégén Győrbe készültünk wellnessbe: »Apuka, hogyan gondold? Nekem mérkőzésem van.« És nem jött velünk, ment edzeni.

Veronika: – Nagyon jó gyerek volt, céltudatos, szorgalmas, kötelességtudó. Volt egy rosszabb anyagi körülmények között élő osztálytársnője, s azt mondta, hogy nem kér semmit karácsonyra, azon a pénzen inkább neki vesz valamit, amire szüksége van.

A betegség

Imre: – Golyó volt a beceneve, mert gyors volt. És itt jött a baj, hogy nem figyeltünk oda, amikor úgy tizennégy éves korától lassulni kezdett. Utólag azt látjuk, hogy voltak előjelei a betegségnek, csak akkoriban én is súlyosan megbetegedtem, talán az is elvonta a figyelmünket. El voltunk tőle ragadtatva. Edzésekre és focizni a DAC-ba járt Dunaszerdahelyen, meg sem fordult a fejünkben, hogy komoly baja lehet. Olyan eredményeket ért el, hogy meghívták Angliába egy táborba. Sajnos, nem lett folytatása.

Veronika: – Februárban voltunk kint, decemberben pedig diagnosztizálták nála a hasnyálmirigyrákot. Szokta fájditani a hasát, azt gondoltam, hogy talán az iskolában lehet

Dávid Angliában (Családi archívum)

problémája – vendéglátóipari magán-szakközépiskolába járt Dunaszerdahelyen –, de ő ezt tagadta. Nagyon sok orvoshoz elvittük, azt mondták, az a baja, hogy a korához képest túl fejlett. Imre végül kikövetelte az újvári kórházban, hogy végezzenek MR-vizsgálatot. Másnap Pozsonyban voltunk az onkológián, de már késő volt.

Imre: – Egy nagyon súlyos műtéten esett át, ezzel kicsit meghosszabbították az életét, a következő év augusztusában halt meg. Soha nem panaszkodott, mikor nagyon beteg volt. Óriási lelkiismeret-furdalásunk volt, megtettünk-e mindent érte, de az orvos azzal próbált bennünket nyugtatni, hogy egy rendkívül ritka, genetikailag kódolt agresszív rákfajta támadta meg.

Veronika: – Aki azt hiszi, hogy az egészségbiztosító a rákos betegeknek mindent térít, az nagyon téved. Én végig vele voltam a kórházban. Elvesztettem a munkahelyemet, de nem érdekelt, nekem ő volt a fontos. Sok szülővel megismerkedtem az onkológián, a mai napig tartjuk a kapcsolatot. Szörnyű dolgok ezek. Nem tudok úgy

beszélni róla, hogy ne fojtogatna a sírás... Egy évig semmi bevételünk nem volt, Imre táppénzt sem kapott. Rengeteg ember segített nekünk akkor, anyagilag is, meg ha intézkedni kellett. Úgy érzem, hogy azt nekem vissza kell adnom. Nagy hálát érzek irántuk.

Miután júliusban végleg hazajöttünk a kórházból, a súlyosan beteg gyerekek otthoni kezelését segítő pozsonyi szervezettől, a Plamienoktól jártak hozzánk segíteni. Az utolsó éjjel, mikor meghalt, kértem Imit, hogy egy órát legyen mellette, kicsit pihenni akartam, de nem tudtam aludni. Azt mondta neki, hogy hívjon oda engem.

Imre: – Velem többet nem kommunikált. Csak azok a szemek, azt nem lehet elfelejteni, ahogy nézett rám. Akkor még nem értettem, gondoltam, majd reggel beszélgetünk.

Veronika: – Odamentem mellé, és meghalt... Borzasztó volt. Mindig látom, ahogy utolsót lélegzett.

Lélekgyógyítás

Imre: – Mikor Dávidka elment, a Plamienok pszichológusai megpróbálták nekünk lelki támaszt adni. Elbeszélgettem ugyan velük, de mondtam nekik, hogy az egyetlen segítség az volna, ha Dávid visszajönne.

Veronika: – Én viszont fél évig ki sem mozdultam otthonról, beszélni sem tudtam róla. 2014-ben halt meg, a következő évben főnevelői állást kínáltak föl iskolájának a diákokthonában. Az igazgatónő, Andrea Olejníková nagyon szerette Dávidot, s jótékonyági koncertet terveztünk az emlékére. Ennek azonban formát kellett adni, ezért 2016-ban Adventim néven nonprofit szervezetet hoztuk létre. Eddig két koncert volt Dunaszerdahelyen, a harmadik pedig 2019-ben Naszvadon. Akiket meghívunk rá, érintett családokat, azokat előtte többször meglátogatjuk, hogy meggyőződjünk róla, valóban szükségük van segítségre. Videót készítünk ve-

lük, ebben elmondják, mire kérnek támogatást. Rendkívül büszke voltam a naszvadiakra, olyan sok adomány gyűlt össze. Szerveztem egy kis karácsonyi vásárt is a helyi kézművesek bevonásával, ők a hasznukat mind felajánlották a családoknak.

A folytatást egyelőre megakadályozta a Covid. Már szervezném a következő koncertet, de nem merek belefogni, mert nagy munka, és nem biztos, hogy megvalósulhat. Ha a Jóisten megsegít, akkor jövőre, remélem, meg tudjuk tartani. Addig is mindig van kinek segíteni. Rengeteg családnak van szüksége támogatásra, ezért most koncert nélkül is igyekszünk segíteni. Felveszem velük a kapcsolatot, meglátogatom őket.

Másfél évig dolgoztam, aztán megbetegedtem. Az átélt stressz miatt várható volt, az orvos is előre jelezte, hogy számítsak rá. A felépülésem után hívtak vissza az iskolába, de nem tudtam visszamenni, lelkileg nem tudtam elviselni, hogy állandóan gyerekekkel vagyok. Mindig őt láttam, nagyon rossz volt. A húgom noszogatóására elmentem Németországba idősgondozónak. Megnyugvást hozott, hogy szükség van rám.

Imre: – Lélekgyógyítás. Nekem pedig a kertészkedés az.

Lelki kapaszkodók és jövőkép

Imre: – Sok mindenen átmentünk, tragédiák sora ért bennünket. Ilyenkor az ember átértékeli az életet: 2012-ben én betegedtem meg, a következő évben az édesapám, majd Dávidka, aztán egymás után sorban az anyósom, az apósom, a nővérem hagyott itt bennünket. Közben két komoly műtéten is átestem, és Veronika is megbetegedett. Van, amit az ember elfogad, de soha nem tudom megérteni, ha egy gyerek megy el. Éveknek kell eltelnie a tragédia után, hogy az ember egy kicsit helyrerázódjon, de sose zökken vissza a normális kerékvágásba.

Veronika: – Nem állítom, hogy tökéletes volt a házasságunk korábban, de most ezer százalékot változott az életünk.

Imre: – Gyenge jellem voltam, sok bűnöm van. A halála előtt két nappal megígértette velem, hogy ha meghal, nem nyúlok alkoholhoz. Azóta nem volt a számban alkohol. Ismerte a gyengémet, ha inni kezdenék, romokban heverne az életünk. Ő még akkor is mivelünk törődött: »Jaj, anyuka, mennyi gondot okozok nektek!« Sokan mondták nekem, hogy »azért jött ez a srác, hogy téged megváltoztasson, jó útra térítsen«. Miben változtatott még meg? Mindenben, ami fontos volt nekem. Nem érdekel a pénz. Azelőtt akkor voltam boldog, ha sok volt a zsebemben. A betegsége, főleg a halála, annyi dologra rádöbentett, hogy mi az értékes, a fontos! Bármilyen lehet az ember, de akivel ilyen történik, az nem tud rosszat cselekedni.

Veronika: – Annak ellenére, hogy rengeteg tragédia és fájdalom ért bennünket, az mind pozitív emberré változtatott minket: sokkal pozitívabban tudunk gondolkodni és viszonyulni máshoz, mint azelőtt. Rengeteg ember fordul hozzánk – sajnálatos, hogy hozzánk kell fordulniuk – tanácsért, ha megbetegszenek, hogy mihez kezdjenek.

Imre: – Tudod, hogy mit üzent Dávid? Az a küldetésünk, azért vagyunk itt, hogy másoknak segítsünk. Tudom, hogy ezek mind lelki kapaszkodók. A koncerteket azért szervezzük, hogy halhatatlanná tegyük a nevét, megérdemli. Szeretnénk teljesíteni Dávidka álmát, hogy minél több gyereken segítsünk. A Miatyánkban is benne van, hogy »mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma«. Elég egy kenyér, nem kell kettő, a másodikat már oda lehet adni. A kevésből is lehet adni.

Veronika: – Így élünk.

Tóth Erika

„Rengetegszer kellett újrakezdenem”

Huszonegy éve egy idősothton lakója az ötvenes éveinek elején járó **Kalácska Róbert**. 18 éves korától sclerosis multiplexben szenved, s állapotának fokozatos romlása tette szükségessé az intézeti elhelyezést. Az ő története következik.

„Kiskoromtól futballoztam, abban az időben más lehetőség nem is volt. Játsoztam az ipolyszalkai iskolai csapatban, már ott is elég jól ment, aztán Párkányba is elvittek. Otthon bevettek az ifjúsági csapatba, s mikor Párkányba kerültem középiskolába villanyszerelelést tanulni, ott futballoztam tovább. Először az ifjúsági B, majd A korcsoportban, 17 évesen pedig már a felnőttcsapatban. Olyan jól ment, hogy az edző meghívására eljöttek megnézni a játékomat a pozsonyi Intertől, és el is vittek az ifjúsági csapatba. A hátralevő fél éve szakmai gyakorlatot már a Slovnafit iskolájában fejeztem be; karácsony előtt volt a vizsgám.”

Egy ígéretes futballkarrier vége

„Június 6-án mentem katonának, mivel a sportolók nyáron rukkoltak. A csehországi Hradec Královéba kerültem, végigfutballoztam a katonaidőt. Már ott kezdődött a probléma a szememmel, kettős és homályos látás. Akkor még ha kicsit pihentem, vagy hideg vízben megmosakodtam, elmúlt. Miután 1988-ban leszereltem, a párkányi rendelőintézetben EKG-t készítettek, de mindent rendben találtak. Elküldtek Érsekújvárba ultrahangra, ott azt mondták, hogy terheléskor kevesebb vért kap a szemem, azért látok homályosabban, és majd megszokom. A sclerosis multiplex gyanúja fel sem merült. Befeküdtem a kórházba, s mivel Érsekújvárban még nem végeztek MR-vizsgálatot, helikopterrel Pozsonyba szállítottak. Az agy-gerincvelői folyadékot is megnézték, de még mindig nem derült

A **sclerosis multiplex** (SM) a központi idegrendszert érintő, rokkantsághoz vezető autoimmun betegség, azaz az immunrendszer idegenként azonosítja a szervezet saját anyagait, és megtámadja őket. Világszerte mintegy egymillió embert érint. A betegek többsége az első tüneteket 20 és 40 éves kora között észleli, ritkábban korábban is jelentkezhetnek. A betegség lefolyása kiszámíthatatlan, súlyossága változhat. Van, akinél enyhe formája alakul ki, másoknál tartós funkcióromlás következhet be. Kezeléssel enyhíthetők a tünetek.

ki, hogy mi a betegség. Különféle vizsgálatokon estem át, és csak a második liquorvizsgálat hozta meg az eredményt. A diagnózis: sclerosis multiplex. Nekem ez nem mondott semmit, gyógyítani sem tudták. A főorvos azzal búcsúzott, hogy majd a kontrollvizsgálaton találkozunk. Semmilyen kezelést, rehabilitációt nem írt elő. Magamra voltam hagyva. Akkorra már bizonytalanlanná vált a járásom, kapaszkodnom, támaszkodnom kellett. Már nem futballoztam. Mindennek vége lett, rokkantsági nyugdíjba tettek. Sem a sportkarrierből, sem a szakmámból nem lett semmi.”

A családi élet romokban

„Már rosszul láttam, de még próbálkoztam a futballal. Az egyenetlen pályán beleléptem egy gödörbe, nagyot estem, és csontrepedés lett a következménye. Elkezdtem húzni a lábamat, nem hajlott rendesen térdben. A katonaság után házat építettem Szalkán, rengeteg segítséget kaptam hozzá. 1989-ben megnősültem, rá egy évre megszületett a lányom. Hétévi házasság után elváltam. Én laktam az emeleten, mert a feleségem úgy akarta. Az alsó szinten minden szépen be volt rendezve, fönt meg minden üres volt.

Lépcsőzni nem tudtam. Édesapám és időnként a bátyám vitt le; úgy cipeltek a vállukon, mint egy zsákot. Hol az édesanyám, hol az édesapám aludt nálam, enni hoztak, és amikor ki akartam menni, levittek, és elektromos kerekesszéssel közlekedtem. Két-három év elteltével a szüleimhez költöztem. Ők ugyan nem éreztették velem, de már nem akartam a terhükre lenni. Hallottam erről a komáromi otthonról, akkoriban épült. 2000-ben jöttem ide. Nem volt más választásom.”

Egyre romló állapot

„Kezeléseket nem kapok. Még ott hon laktam, amikor Pozsonyban az egyetemi kórházban járókerettel tanítottak járni. A kramári kórházban is feküdtem, akkoriban kezdték emlegetni a bétainterferon-kezelést. Megrendelték infúzióban, hetekig vártam rá, meguntam, és hazamentem. Sok mindennel próbálkoztam, természetgyógyászhoz is jártam Magyarországra, elmentem keletre, Eperjesre, de semmi eredménye nem volt. És akkor mindent feladtam. Az SM-szervezettel sem vettem fel a kapcsolatot.

Itt is tornáztatnak, de az nagyon kevés. Két épület van bízva a rehabilitációs nővér gondjaira, többet nem bír. És

A sclerosis multiplex tünetei

A panaszok az idegrendszer bármely pontját érinthetik: zsibbadás, gyengeségérzés, érzéketlenség egy vagy több végtagban; részleges vagy teljes látásvesztés; kettős vagy homályos látás; égő vagy hidegérzés; remegés, koordinációs zavar, bizonytalan járás; szédülés; fáradtság; izommerevség (spaszticitás), elkent beszéd, bénulás, vegetatív zavarok; pszichés változások, feledékenység és koncentrációs zavar.

„Mindennap gyakorlok a folyosón.”
(Kalácska Róbert archívuma)

nincs olyan ember, aki kézbe venne és hajszolna, hogy »gyerünk, csináld«.

Be kellett feküdnöm a komáromi kórházba sérvműtetre. Ott bent jöttem rá, hogy így nem mehet tovább. Ki tudja, meddig élek még, és nem maradhatok végig ágyban. Mikor hazaengedtek, semmi voltam. Forgattak, etettek. Akkor kezdtem magammal foglalkozni. Az öregotthonban felkarolt két ember, Meszko Csilla és Dombóvári Balázs. Sok erőfeszítés árán lábra állítottak, és elkezdtem járni. Rengeteg barát, ismerős, rokon mindenfajta segítséget felajánlott. Azt érezhettem, hogy fontos vagyok nekik, van miért élnem. És persze legtöbbit a Jóistennek köszönhetek.

Elvittek Kovácsfalvára rehabilitációra, de nem oda kerültem, ahová szerettem volna. A műtét után akkor még az égvilágon semmit sem tudtam csinálni. A tornateremben kellett tornázni, de egyedül nem voltam rá képes, csak feküdtem a szőnyegen. Egy gyógytornászra 10 ember jutott, mindenkivel nem tudott foglalkozni. Semmit nem segített a kezelés. Egy évvel ezelőtt ismét voltam ott, egy másik osztályon, főleg vizes és elektroterápiákat kaptam. Akkor is küszködtem, de ennek már

lett valami eredménye. Kísérővel mentem, az én ott-tartózkodásomat térítette a biztosító, a kísérőét azonban nem. Össze kellett rá gyűjtenem a pénzt. Feltettem az internetre, sokan segítettek, főleg a haverok.”

A mindennapok

„Későn megyek aludni, és korán kelek, legkésőbb hat órakor. Ma például már ötkor jött a nővérke. Általában kávéval kezdem, igaz, az utóbbi időben nem, mert úgy vettem észre, hogy nem tesz jót. Reggel még az ágyban tornázok. A ruháimat kézügyembe teszik. Ilyenkor, nyáron egyszerűbb az öltözködés, de azért bizonyos dolgoknál szükség van a segítségre. A reggeli után megyek járkálni a járókerettel és a mankóval. Kapaszkodva, ha fogok valamit, tudok menni. Megtörtént, hogy 1200 métert is megtettem egy nap itt a folyosón. Kovácsfalván magam hajtottam a mechanikus kerekesszéket, de az akadályok már problémát okoznak. Az elektromos kerekesszékekkel ki szoktam menni a városba, jártam Izsán és Hetényen is. A városban is van rehabilitáció, kétszer voltam. Azért nem többször, mert ilyenkor nyaralni mennek.

Az ebédet a szobámba hozzák. Kevesebb segítséggel élhetném az életem, ha volna egy szobám, mindennel berendezve: fürdőszoba, vécé, automata mosógép. Berakni és kiszedni még tudnám a ruhákat, kitergetni már nem. A tisztálkodáshoz sem kellene segítség, csak hát nincs a közelben fürdőszoba, a zuhanyozó kicsike, és nem jó hozzá a följárat. Sokat tévézek. A betegségem elején nem érdekelt a futball, nem is akartam nézni. Ha csinálni nem tudom, minek nézzem? Mára ez megváltozott. Az Európa-bajnokságon minden meccset láttam. Az én csapatom korán kiesett. Kiskoromtól a németeknek szurkoltam, ők mindig az utolsó percig küzdöttek. Olvasni nem szeretek, mert a betűk összerosódnak, játszani szoktam az interneten. Nekem járnom kell, azt nem hagyhatom ki, de

most a nagy melegtől megint le vagyok gyengülve.

Engem is elkapott még az elején a koronavírus. Már túl vagyok rajta, ki-gyógyultam belőle. Oltást is kaptam. Ilyenkor mindig legyengülök. Rengetegszer kellett újrakezdenem. Jól vagyok, aztán lerobbanok. Nehezebb visszanyernem az állapotomat, mint olyannak, akinek nincs ez a baja.”

Barátok

„Lettek újak is, a régiekkel inkább távolról tartom a kapcsolatot. Itt-ott följönnek hozzám, mert messze vannak, meg a járvány miatt nem is lehetett látogatni. Most sem egyszerű, mert kell az oltás meg az igazolás. Nem is várom el, hogy jöjjenek. Fölbukkant egy régi ismerős doktornő, a nagymamám szomszédja volt, ő is sokat segített, hogy elkerüljek Kovácsfalvára. Ha lelkileg mélyponton vagyok, van néhány barátom, aki biztat, hogy ne hagyjam el magam.”

A jövő – reményekkel

„Haza, Szalkára nagyon ritkán járok, mert már nincs hová mennem. A szüleim meghaltak, a lányom Pesten tanul. Vele sincs nagyon szoros kapcsolat, mert mikor kicsi volt, én már beteg voltam. Kevés a közös élményünk, nem tudtunk együtt játszani, nem lovagolt a nyakamban... Küzdenem kell érte. Ő az életem értelme.

A fülembé jutott, hogy otthon az óvoda épületét idősotthonná alakítják át. Ugyanabban az utcában van, ahonnan én is vagyok. Oda szeretnék menni. Tavasszal késznek kellene lennie. Szeretek lovagolni. Szalkán a rokonom lovardát épít. Abban bízom, hogy ki tudom majd próbálni. És az is jó volna, ha csak egy egyszerű botra volna szükségem. Azért gyakorlok olyan sokat.

Rengetegen vannak, akikért érdemes volna hazamenni. Mikor otthon voltam – már kerekesszékekben –, kivittek a mérkőzésre, betoltak a pályára, és én rúgtam a kezdőrúgást...”

T. E.

Belebújni egy siket bőrébe

Hefty Angéla gyógyepedagógus,
egyetemi oktató rovata

Mikor lehet valakiből majdnem hitelesen siket? A kérdés komoly dolgokat feszeget, amelyek ott lapulnak a siket ember létezésének hátterében, az összes korábbi megélt tapasztalattal, élménnyel, tudással, egyszerűen a kultúrával. Ahány siket emberi élet van, annyiféle tapasztalatot, ismeretet szerez a társadalomban való létezése kapcsán. Naponta harcolnia kell – és ezt mindenki a maga módján dolgozza fel – az előítélet, a megbélyegzés, a bizalmatlanság problémájával vagy azzal, hogy mások jobban tudják, mi a jó neki, s próbálják ráerőltetni. Egy életen át tartó harc az is, ha hülyének nézik, és helyette akarják megmondani, mire van szüksége. Az ilyen megnyilvánulásokra lehet reagálni impulzívan, idegesen, nyugodtan, diplomatikusan, elegánsan, sokféleképp.

Ezekkel a tapasztalatokkal találkozhatunk Mark Medoff amerikai drámaíró *Children of a Lesser God* c. drámájában – a belőle készült filmet *Egy kisebb Isten gyermekei* címmel forgalmazzák Magyarországon –, amely egy siketiskolában dolgozó siket takarítónő és egy ottani halló logopédus románcát boncolgatja.

A darab, *Deti ticha* (A csend gyermekei) címmel, először került szlovák színpadra a Szlovák Színházművészeti Főiskola LAB színházában, a szerepeket a hallgatók kapták. Önmagában nagy kihívás a rendezőnek, Barbara Nitschovának is (rendező szakos hallgató), hogy belemerüljön a siketek világába, és megértse őket s a siketközösség működésének elveit. No meg a darab nagy része jelnyelven játszódik, így aztán a halló szereplőknek is úgy kellene tudniuk jelezni, mintha beleszülettek volna ebbe a nyelvbe. A hiteles szerepformáláshoz jó terv, jó szereposztás és magas fokú jelnyelvi készség kell, hiszen el kell

sajátítani egy addig ismeretlen vizuális nyelvet. Az utóbbit és a siketkultúrára való felkészítést Michal Hefty, a siketek kultúrájával foglalkozó Myslím Polgári Társulás igazgatója segítette, aki bátorodott a szereposztásba is beleszólni. A jó szerepalakításhoz ismerni kell a siketek életét, azokat az őket gyakran meg nem értő halló társadalom által gerjesztett elnyomó erőket, amelyek az embereknek abból a hitéből táplálkoznak, hogy tudják, mit és hogyan él meg a csend világában élő ember. S nemcsak ismerni kell a nyelvet, hanem azt is érteni kell, hogy miért nehéz a többségi nyelv (esetünkben a szlovák) megtanulása a siketnek, meg azt is, hogy mi a különbség a jelnyelv és a jelesített szlovák között. Mert míg az előbbi természetes nyelvként funkcionál a saját grammatikai rendszerével, az utóbbi a szlovák nyelvet használja úgy, hogy jeleket is alkalmaz beszéd közben. Ez nehéz feladat, és elsősorban a szájról olvasást hivatott támogatni, nem magát a jelnyelvet. A nálunk előadott drámában a jelesített szlovákot használó logopédus szerepét Melecsky Kristóf kapta. A bemutató közeledtével a Myslím tagjai értékelték a felkészülést, és felvetésemre, hogy biztosan jó döntés volt-e egy jelesített szlovákot használó szerepet

szlovákiai magyarra bízni, Michal Hefty válasza egyértelmű igen volt. „Ő magyarként érti a szlovák nyelv tanulásával kapcsolatos problémákat, és biztosan van is hasonló tapasztalata. Ha meg tudja érteni, hogy a szlovák nyelv is lehet nehéz, akkor az ellenpólus eljátszása hiteles lesz.”

A felkészülés során nem várt bonyodalmak adódtak. Utolértek bennünket a koronavírus miatti korlátozások, az együttes próbák teljes egészében leálltak. A kihagyás több mint egy évig tartott, s aggódtunk, mi maradt a színészek fejében abból, amit megtanultak. Majd jött a nyitás, és szinte egyik napról a másikra kitűzték a bemutató időpontját, némi felkészüléssel. Aggódtunk. Mit fog produkálni az öt színész a szlovák jelnyelvvvel? Érthető lesz? A siket közösség számára nem a színész játéka a legfontosabb ebben a produkcióban, hanem – sokkal inkább – a jelnyelv érthetősége.

És mikor ott ültünk a nézőtérén... valóban csak néztünk. Minimalista és ötletesen megoldott kulissza, a színpad felett feliratozás azok számára, akik valamelyik nyelvet nem értették. Jelnyelvhasználóként elismeréssel tartozunk mindegyik színésznek, aki tanult s gyakorolt, csoportban és elzártságban, online és egyedül, s a színészi képességei mellett a legjobb jelnyelvtudását hozta. A másik főszerepet játszó Ráchel Šoltésová szerepéből is következően az, aki leginkább közvetítette a siketszemléletmódot, -kultúrát, -nyelvet és -viselkedésmintákat. Igen, ilyenkor a beleélés, szerepfeldolgozás megfigyelésekor mondhatjuk azt: majdnem olyan volt, mint egy siket. Kilencven százalékban hitelesen siket volt.

Ui.: Azért ne gondolja bárki is e cikk alapján, hogy a jelnyelv szegényes és könnyen tanulható. Nem kevésbé gazdag, mint bármelyik másik.

Hogyan lettem tapasztalati szakértő

A Covid-pandémia okozta elszigeteltség idején jött a felkérés, hogy vegyek részt egy, pedagógusok számára szervezett érzékenyítő programsorozatban. Örömmel fogadtam a lehetőséget. Látássérültként megélt tapasztalataimat kellett megosztanom a program résztvevőivel – munkájuk során hasznosak lehetnek az átélt élmények. A Kézen Fogva Alapítvány és a Comenius Pedagógiai Intézet KÉP projektjének részeként tartott online eseményen négy óvodapedagógus, három tapasztalati szakértő (mozgás-, értelmi és látássérült) s az alapítvány egyik munkatársa vett részt. A tapasztalati szakértő olyan személy, aki fizikai vagy egyéb sérüléseinek következményeit, traumáját már kívülről látja. Nem elszenvedője helyzetének, állapotának, hanem a lelki gyógyulás olyan periódusában van, hogy másoknak is segítségére lehet.

Az óvónők rövid bemutatkozása után a mozgásában akadályozott társam sérülésének mindennapi testi és lelki kihívásairól beszélt. A jelenlevőknek pedig olyan „játékos” feladatokat adott, amelyek elvégzéséhez mindkét kézre szükség van. Egy mankóra emlékeztető tárgyat kaptak, szabadon maradt kezükkel pedig a tűzhelynél főzést kellett imitálniuk. Széken ülve, a konyhapultnak vagy más stabil felületnek nekidőlve folyt a „munka”. Gyermeki kíváncsisággal figyeltem.

A második tapasztalati szakértő egy Down-szindrómás fiatalember volt. Kísérőjével arról beszélt, hogy milyen lehetőségei vannak egy családnak, közösségnek, ahol értelmi akadályozott él. Beszélt kedvteléséről, a verstanulásról, szavalásról. Szereti a fellépéseket, és ha módja nyílik rá, színjátzóként is szerepel. Számára ez ablak a világra. Nekünk is elmondott egy verset, mely többünket meghatott.

Utolsó felszólalóként kissé kényelmetlenül éreztem magam. Jobb lett vol-

na elsőként elmondani azt, amivel készültem. Írásos vázlat híján, végighallgatva a többieket, izgultam, hogy sikerül-e felkeltenem az érdeklődést. Elhátároztam, hogy legközelebb hangjegyzetet készítek, és fülhallgató segítségével fogom használni. Így sokkal nyugodtabban várhatok majd a soromra.

Először pár mondatban elmeséltem, hogy milyen kihívások elé állított látássérülésem az elmúlt tizenhét évben. Ezt a feladatok bemutatása követte. Teafőzést kellett imitálni becsukott vagy betakart szemmel. Vízet önteni egyik pohárból a másikba úgy, hogy ne csorduljon ki, és elegendő mennyiségű legyen. Kellemesen meglepett az óvónők vállalkozó kedve. Pár percet kaptak arra, hogy elvonulva kísérletezzenek. Miután visszatértek a képernyők, kamerák elé, beszámoltak élményeiről. Volt, aki hallás után próbálta megállapítani a vízszintet. Ez kellő gyakorlással lehetséges is, háttérzaj nélkül. Az általánosan elfogadott módszerre közben is rájöttek. A mutatóujj begyét ráhelyezzük a pohár belső falára, és a folyadékot lassan öntjük, amíg el nem éri az ujj hegyét. Létezik egy apró elektromos készülék is, mely hangjelzéssel tájékoztat a folyadék szintjéről. Második feladatként a konyhában hússütést imitáltunk. Eltakart, becsukott szemmel azt kellett megállapítani, hogy mikor kész az étel. Volt, aki illat után íté-

ne, mások pedig kóstolással próbálkoztak, ami bizonyos esetekben alkalmas is lehet. A nagyobb darab húst kivenni és felválni látássérültként viszonylag hosszadalmas, időigényes feladat. Én hússütéskor arra figyelek, hogy pl. elpárolgott-e a folyadék. Amikor a húsdarab kezd letapadni, akkor készen is van (természetesen többszöri hozzáöntés, párolás után). Házi feladatként kapták még a zoknik párosítását és a portörölést.

Az ilyen helyzetek elősegítik azt, hogy a fogyatékosokkal élők és a társadalom többi részét alkotók közelebb kerüljenek egymáshoz, elfogadják, megértsek egymást. A másiknak a helyzetébe történő behelyezkedés, együttérzés lehetőséget ad a kapcsolódásra.

A csoportmunka mindvégig örömteli volt. A feladatok játékosága is közel hozott bennünket. A bátrabbak az addig kínosnak érzett témákra is rá mertek kérdezni. Meglepett egyikük véleménye, hogy a szerzett látásvesztés az egyik legfájóbb lelki kihívás. Az addig látott, megtapasztalt világ eltűnik, nincsenek többé vizuális kapaszkodók. Szinte nulláról kell új világot kialakítani. Hasonló gondolatokat már hallottam. A látáscsökkenésemet követő első hónapban megtanultam, hogy mindenki számára a legnagyobb feladat az őt érintő akadályok, a megoldhatatlannak tűnő gondok elfogadása és a továbblépés. Fontos a támogató szociális háttér, az építő, asszertív kommunikáció, illetve a rehabilitációhoz szükséges eszköztár: segítenek a traumán túljutva minőségi életet élni.

Ez az alkalom segített bennünket abban, hogy szemléletünk változzon, nyitottabbak legyünk, és a másik szemével is lássuk a világot! Bízom a folytatásban. Idővel egyre „tapasztaltabb szakértőként” talán mi is többet segíthetünk.

Kocsis Károly

Élménydús délután

A gútai Tündérváros Óvoda Erdő utcai kihelyezett osztályainak óvónői és óvodásai július 2-án izgatottan készültek a már rendszeressé vált apák napi családi rendezvényre. Nagy volt az izgalom, mivel idén nyilvános élménynapra gyűltek össze, amelyet a Comenius Pedagógiai Intézet védnöksége alatt a Kézen Fogva Alapítvánnyal közösen megvalósított Komplex érzékszínnyitó program megosztása és adaptálása a közép-európai régióban Erasmus+ projekt részeként tartottak az óvoda udvarán. Ennek a csodás eseménynek megálmodója és fő szervezője Száraz Edit óvónő volt.

A délután közös szülő-gyermek tornával kezdődött, majd az ovisok verssel köszöntötték fel apukájukat. Ezt követően mindenki kipróbálhatta a különböző állomásokon előkészített játékokat:

– A **mozgássérült-állomáson**, amely az **Izgás-mozgás másképp** nevet kapta, kerekesszéket próbálhattak ki a szülők, s ölükben gyermekeikkel közlekedhettek, esetenként egymást tologatták. A gyerekek ugyanezt gördeszéken is véghezvették, majd labdával célba dobtak fél kézzel úgy, hogy a másik kezük el volt dugva a pulóverük alá.

Közös kerekedés

– A **látássérült-állomáson** a szülők nagy érdeklődéssel hallgatták Kocsis Károly tapasztalati szakértőt, aki több segédeszköz használatát is bemutatta nekik. Ilyen volt például egy olvasáshoz alkalmazott nagyító – a gyengénlátók számára nélkülözhetetlen távcsőszerű eszköz –, a közlekedést segítő fehér bot vagy a digitális applikációk, amelyek szöveget olvasnak fel, fordítanak le a vak ember számára. Több játékkal **furfangos felfedezés** is zajlott ezen a helyszínen. A komáromi Tulipán Óvoda óvónőjeként jómagam játékba hívtam a gyerekeket, akik bekötött szemmel kipróbálták a víz nagyobb pohárból kisebbbe való átöntését, különböző illatokat, valamint tárgyak által kiadott hangokat próbáltak felismerni a szülők és csemetéik, majd egymás hátra ujjukkal rajzoltak különféle formákat, és ki kellett találniuk, mi az. Egy másik helyen pedig a **Mit fog a kezem?** játék során egy dobozban tapogatózással próbálták felismerni a kezükben tartott tárgyat. Mozgalmas és nagyon élvezetes játék volt az ovisok számára az akadálypálya, ahol szóbeli utasítások alapján gyerekek vezették szüleiket, és fordítva.

– A **hallássérült-állomáson**, azaz **A csend szigetén** a nyárasdi óvoda óvónője, Nagy Renáta jelelt színeket, neveket, alapvető kifejezéseket, mint pl.:

„köszönöm”, „szia”. A résztvevők nagy érdeklődéssel sajátították el a különböző jeleket. Ezután átmehettek egy újabb pályára, ahol a **Figyeld a fényt** játékot játszották; piros fényre indultak el kis talicskával, amelyben labdát vittek a megadott helyre.

– Balogh Rebeka, a naszvadi Kisgolyó Óvoda óvónője fogyatékossgal élő gyermekeket ábrázoló **kifestőkkel** várta egy kis színezésre az elfáradt ovisokat; a foglalkozás alatt arról beszélgettek, hogyan is élnek ezek az emberek.

A szülők és pedagógusok információs anyagot kaptak, amely bemutatja a

Akadálypálya apával

projektet, majd maguk is kipróbálták, milyen becsukott szemmel rajzolni, vagy betakart füllel hallgatni.

A nap a Pa-dő-dő együttes Kell egy jó barát című számával zárult, amelyet Keszeli Szabó Márta, az egyik csemete édesanyja és Rigó Jenő énekesek adtak elő. A refrént Balogh Rebeka óvónő jelelte.

Tapasztalati szakértőnk, Karesz így foglalta össze a történetet: „Úgy érzem, nagyon értékes kezdeményezés

volt, ahol lehetőséget kaptak az emberek a fogyatékossgal élők mindennapi élethelyzeteinek megismerésére. Sikerélményt élhettek át, és ennek köszönhetően más szemüvegen át néznek majd erre a világra. Lelkileg is gazdagodtak, s talán így egy kicsit sikerül megkönnyíteni az akadályozottsággal élő emberek társadalmi integrálódását.” Elmondása szerint meglepte a résztvevők nagyfokú érdeklődése. Örült, hogy felnőttekhez is tudott

szólni. Akadályozottként pedig hálával gondol mindenkire, akivel kapcsolatba került, nagyra értékelte a szervezők általi megbecsülést és elismerést.

A gyerekek ragyogó arccal, tele élmennyel, szüleik pedig sok értékes információval távoztak az élménydús délutánról. Úgy gondolom, aki részese volt, minden téren gazdagodott!

Vörös Bathó Éva

Fényképek:

Vadkerti Neszméri Csilla

Egy hét felhőtlen kikapcsolódás

Csodálatos hetet töltöttek július végén a nyárasdi termálfürdőben az Értelmi Sérülteket Segítő Társulás duna-szerdahelyi klubjának tagjai. Az időjárás is kedvezett, egész héten ragyogó napsütés volt. Akinek kedve tartotta, egész nap a medencében lubickolhatott. A fürdésen kívül volt más szórakozás is, a szervezők gondoskodtak róla, hogy senki ne unatkozzon. Mindennap más kézműves-foglalkozást próbálhattak ki, hogy a kezdeti bizonytalanság és a kellő biztatás után egyre szebb alkotások kerüljenek ki a kezük alól.

Izsmán Marianna és Sóki Katalin vezetésével volt pólófestés, hogy utána büszkén viselhessék a kiválasztott, majd saját kezűleg ráfestett mintát.

Nem is hinnénk, hogy a szappan mosakodáson kívül másra is használható. Igazi szappancsodák kerültek ki Brunczvik Csilla ügyes keze alól. A fiatalok kezdetben csak nézték a műveleteket, majd egyre lelkesebbek lettek, válogatták a mintákat, illatokat, színeket, hogy a végeredmény minél tetszetősebb legyen. Maga az alkotás is örömet szerzett mindannyiuknak. Sok szép dísz tárgy készült szalvétatechnikával is. Volt úszóverseny, melyre nagy izgalommal készültek. Nem számított, ki lesz az első, ki milyen gyorsan úszik, mindenki győztes volt. Nagy örömmel vették át az ajándékot. Köszönet illeti Viola Tibor edzőt és Szelle Gabriellát a szerve-

zésért és az ajándékokért! Estéink sem teltek unalmasan. Élő zene volt, így akinek kedve tartotta, énekelhetett, sőt táncolhatott is. Meglepetésként Valaskó Ferenc személyében sztárvendég is volt. A sok szép dal mellett elénekelte a Nélküled c. számot, ez nem maradhatott ki. Természetesen a közönség együtt énekelte vele...

Amikor már elég volt a szórakozásból, következett az esti mese, hogy mindenki jól aludjon, szépeket álmodjon. Nem lehetett kihagyni egyetlen este sem, sőt már napközben is kérdezték, lesz-e mese, és én boldogan teljesítettem kérésüket.

Az étkezést is csak dicsérni tudjuk. Az étel izletes és bőséges volt. Dicséretre méltó Gálffy Vivien, aki a felszolgálá-

lásban segített, készségesen, ügyesen, kérés nélkül hozta-vitte, amire éppen szükségünk volt.

Nem feledkezhetünk meg fotósunkról, Roman Mičlóról sem, aki rengeteg képet készített, hogy az átélt élmények megmaradjanak.

Köszönet és hála illeti a szervezőket, Sóki Szép Andreát és Lanstyák Editet, akik időt, erőt nem sajnálva megszervezték ezt a hetet, s gondoskodtak róla, hogy mindenki jól érezze magát, és kellemes élményekkel térjen haza. Ugyancsak köszönetet érdemel mindenki, aki bármivel hozzájárult ahhoz, hogy ez a hét emlékezetes maradjon mindannyiunk számára!

Vojtek Márta

Roman Mičlo fotómontázs

„Békében önmagammal és a világgal”

Az Értelmi Sérülteket Segítő Társulás galántai szervezete és a Carissimi Nonprofit Alap tizenkettedik alkalommal tartotta meg a mozgás- és értelmi sérült fiatalok versmondó fesztiválját, ezúttal a taksonyi művelődési házban. Tavaly és idén áprilisban a járvány miatt elmaradt a magyar költészet napján esedékes hagyományos rendezvényünk, végül júliusban valósulhatott meg. Boldogan köszöntötték egymást a szenci, galántai, nagyfödémesi, dunaszerdahelyi, párkányi, marcelházi régi ismerősök, hiszen már mindenkinek nagyon hiányzott a személyes találkozás. A vendéglátók nevében **Pék Anna**, a galántai szervezet elnöke üdvözölte a megjelenteket, az anyukák: **Vančik Éva**, **Nagy Valéria**, **Néma Magda** és **Hrotko Denisa** pedig saját készítésű süteménnyel kedveskedtek. A hús szereplő többek között **Petőfi Sándor**, **Szilágyi Domokos**, **Nagy László** és **Váci Mihály** verseivel jött, s fellépésük nemcsak a **Bauer Edit**, **Bárdos Ágnes** és **Zupko Mária** alkotta zsűrit készítette elismerésre, hanem a közönséget

Mátyás Dominika

Árendás Katalinra figyel a közönség és a Zupko Mária, Bárdos Ágnes, Bauer Edit összetételű zsűri

is. Teljesítményük jutalma **Korpás Éva** CD-je, **Fellinger Károly** könyve, édesség és oklevél volt.

Örömünkre **Strédl Terézia** pszichológus elfogadta meghívásunkat, és vendégként részt vett a rendezvényen. Benyomásait így összegezte. „Élményekben gazdag napot töltöttem el ezzel a csapattal. Régtől ismerem őket, és jó volt látni, hogy összetartanak, osztoznak egymás sikereiben. És nemcsak a fiatalok, hanem a szülők is barátként üdvözölték egymást. Leültem közéjük, így részese lehettem az izgatottságuknak, a fellépés előtti trémának, készülődésnek. Mikor Marián nagyon izgult, hárman is megfogták a kezét, és nyugtatgatták, biztatták, hogy sikerülni fog! Mikor sorszámot kellett húzniuk a szereplőknek, mellettem Ákos nem húzott, mondván: a lányoké az elsőbbség. Volt, akinek a háttérben segítettek a szöveggel, és a publikum előtt már nehezebben ment a szereplés. Előfordult, hogy a testbeszéd érthetőbb volt, mint a szövegmondás, de egészében élmény volt látni, hallgatni a fellépőt. Volt olyan előadás is, amely ha rádióban hangzik

el, eszünkbe sem jutna, hogy értelmileg akadályozott az előadó. Volt olyan is, akit látva felmerülhetett bennünk a kérdés, hogy miért van itt, a szövegértéssel és a felolvasással azonban már problémái voltak... Kinek jobban sikerült a fellépése, kinek nehezebben ment, de mindegyikük egyéni lehetőségein túl teljesített. Hiszen megtanultak egy verset, mesét, s igyekeztek érthetően, hatásosan előadni közönség előtt. Gondolkodtam: melyik világ a más világ?! Hiszen itt motiváltak voltak a fellépők, készültek, örültek egymásnak, vigyáztak egymásra, és spontánul átélték a sikerélményt, mindennemű más érdek nélkül, hitelesen. Ugye, ilyen találkozások már egyre ritkábbak a többségi világban?”

A szünetekben a galántai Kodály Zoltán Gimnázium tanulói – **Szőcs Enikő** énekkel, **Szőcs Emese** és **Tóth Dániel** néptáncsal – szórakoztatták a jelenlévőket. Délutáni attrakcióként pedig **Korpás Éva** és zenekara adott koncertet. Az énekesnő elmondta, hogy nem újdonság számára ilyen közönség előtt fellépni: „Volt már rézszem ilyenben, ahol sérült gyerekek-

nek és felnőtteknek adtunk koncertet. Az egy csoda volt ott is, és tudtam, hogy mi várható, mennyire lelkesek lesznek. Az én környezetemben is vannak sérült gyerekek, akiket soha nem tekintek sérültnek, mert annyi szeretetet övezi körül őket, és annyi szeretetet tudnak kifelé sugározni. Ez itt is ájtott a közönségtől. Tanulni lehet tőlük, hogyan kell szeretni, örülni, lelkesedni mindenért. Ilyenkor még nagyobb lelkesedéssel énekelek. Csodálatos élmény volt. Bekapcsolódtak, és minden volt: ritmusérzék, éneklés, taps. Ennél szebb élményt el sem tudok képzelni.”

A rendezvény megvalósulását sokan segítették. Köszönet a Bethlen Gábor Alapnak, a Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetségének, valamint a helyszín biztosításáért Taksony önkormányzatának. A találkozó végén abban a reményben búcsúztak egymástól a jelenlévők, hogy jövőre ismét találkozhatnak.

Befejezőként még álljanak itt a zsűri elnökének, **Bárdos Ágnesnek** a gondolatai.

„...békében vagyok önmagammal és a világgal...” – mondta a 12. versfesztivál egyik szavalója, végig mosolygó arccal. Hogy valóban mosolygott-e, vagy fogyatékoságából eredően eleve ilyen az arcberendezése, nem tudtam megállapítani. De a Más vagyok című versben az is benne van, hogy:

„Csak el szeretnék menni az úton melletted, de ígérem, hogy közben mosolygok helyetted.”

Mosolygok én is, hogy ne lássák: befelé sírok. Nem, szó sincs meghatódottságról. Inkább egyfajta tehetetlenségérzés kerít a hatalmába. Hát kinek mit vétettek ezek a gyerekek? (Mert ők túl a negyvenen is azok.) És a szülők? Nyilván elfogadják – mi mást is tehetnének – a rájuk kiosztott terhet. És mosolyognak ők is, legalábbis amikor látják őket, de gyanítom, sok álmatlan éjszaka, gyötrődés, könny, fohászkodás, reménykedés hatja át az életüket. S lám: a napi gondok mellett arra is van energiájuk, hogy versekkel gazdagítsák a kis lelkeket.

„Más vagyok egy kicsit, tudom, látszik rajtam, de zavar, hogyha bámulsz, azt be kell, hogy valljam.”

A carissimis társaságban senki nem bámul senkit. Egymás közt vannak, súgnak, szurkolnak a versmondónak, örülnek, ha az artikulálatlan hangokból felismerszik egy-egy verssor. Nem tudom, kinek az ötlete volt annak idején ez a fajta találkozás, de a résztvevők száma, a másságból eredő hasonló gondok megosztása – és ezáltal egy kis megkönnyebbülés, hogy lám, nem vagyok egyedül – a szervezőket igazolja. És teszi a hétköznapot ünneppé. A fogyatékosággal született nem tudja, milyen nem fogyaté-

Riedl Andrea

kossággal élni, a szülők igen. Nekik idézem ide a következő verset, mély tisztelettel és azzal a meggyőződéssel, hogy minden ölelésben, amelyet gyermeküktől kapnak, benne vannak e verssorok.

Endrődi Sándor: Kis imádság szülőkért

Akik minden gondjaikkal
Értem élnek, rám vigyáznak:
Áldd meg, Isten, két kezeddal
Jó anyámat, jó apámat!

(t)

Cséfalvay Á. András felvételei

Megjelent a Fogyatékoság és Társadalom 2021/1. száma

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karának kiadásában megjelenő tudományos folyóirat ezúttal a könnyen érthető kommunikációról szóló tematikus számmal jelentkezett. „A könnyen érthető üzenet célja, hogy a sztenderd információk megértéséhez magas támogatást igénylő, elsősorban értelmi sérült személyek egyrészt másokhoz hasonló módon élvezhessék az olvasást, az emberiség kulturális javaihoz való hozzáférést, másrészt a megértett információk birtokában másokkal azonos alapon hozhassanak az életüket érintő döntéseket, és így gyakorolhassák az önrendelkezéshez fűződő emberi és állampolgári jogait” – írja a kiadvány előszavában Horváth Péter László szakmai szerkesztő.

A tizenkét tanulmányból tíz foglalkozik a könnyen érthető kommunikációval, kettő pedig a hozzáférhetőség egyéb kérdéseire tér ki. A kiadvány letölthető a fogyatekosagtudomany.elte.hu honlapról. (t)

Életszilánkok

A Hivatal működése

A közelmúltban a családban történt tragédia szükségessé tette, hogy kérelmezzük a személyi asszisztenciára megállapított órák megemelését. Apu halála után ugyanis minden tennivaló anyu vállára szakadt, és ez egy 74 éves asszony erejét meghaladja – még akkor is, ha anyu.

Öt óra, azaz napi 20 euró alatt azonban nem szívesen vállal fel engem semmilyen személyi asszisztens – arról már nem is szólok, hogy az én igényeim is több óra elégítene ki. Végül pedig az van, hogy személyi segítőből is legalább kettő kell.

Sógorom tehát megírta a kérvényt, és elküldte a szociális ügyi hivatalnak. Egy hét múlva aztán felhívta az ügyintéző hölgyet, hogy érdeklődjön a kérvényünk sorsáról. A hölgy azonban azzal próbálta őt lerázni, hogy már többször hívta a Sztakó urat, akivel azelőtt kapcsolatban volt, de nem sikerült. A sógoromnak kellett őt felvilágosítania, hogy nem is sikerülhetett felhívnia, mivel a Sztakó úr meghalt. Egyébként ez a kérvényben is benne van, hiszen többek közt erre is hivatkozunk, amikor az

emelést kérjük. A Hivatal működése Szlovákiában 2021-ben!

Defekt

Az első defektet több mint 20 éve Pöstyénben kaptam az akkori elektromos kocsimon. A hatalmas parkban rengeteg fa volt, és én gyakran töltöttem itt az üresjáratokat, amikor épp nem volt kezelésem. Szóval, a parkban történt, hogy egy gally olyan szerencsétlenül fúródott a gumiba, hogy az kilyukadt, és a kerék leeresztett.

Nagy volt a pánik, hisz nem volt pótkerekeszkem, és fennállt a veszélye annak, hogy nem tudok kezelésekre járni. Szerencsére azonban délután apu addig járta a várost, amíg talált egy bicikliszerelőt, és az befoltozta a gumit.

A pöstyéni tartózkodásból már csak pár nap volt hátra, amelyet annak rendje és módja szerint abszolváltam. Apu pedig otthonról telefonált a szervizbe, s ott egy héten belül kicserélték a kereket.

És hogy miért mesélem el ezt a történetet? Hát csak azért, mert a második defektem most volt, a nyáron. A legviccesebb az volt, hogy nem is én fedeztem fel, hanem anyu, aki feltölteni hozta be

a lakásba a kocsit, és észrevette, hogy valami gyanúsán csillog az egyik keréken. Közelebről is megvizsgálta, és egy hatalmas rajzszöveget húzott ki a gumiból. Olyan nagy volt, hogy gond nélkül átütött volna egy cipőt is, ha valaki belelép.

Körülbelül azt is be tudtam azonosítani, hogy hol került a gumiba, hisz a forráság miatt nem nagyon mozdultam ki a lakásomhoz közeli parkból.

Úgyhogy most félig kényszerű, félig önkéntes szobafogságban vagyok, de nem baj, mert legalább megírom ezt a cikket, melyben elmesélem önöknek a defektem történetét.

Sztakó Zsolt

Köszönjük a támogatást!

A szlovák élvonalbeli labdarúgó-bajnokságot irányító Ligás Klubok Uniója 2021-ben is megrendezte az e-Fortuna Liga Challenge tornát. Győztese Sidney Friede lett, aki akkor még a DAC játékosa volt. A torna a múlt évhez hasonlóan idén is karitatív jellegű volt: a győztes az 1000 eurós fődíjat jótékonyági célra ajánlotta fel. A klubbal közösen a Carissimi Nonprofit Alapra esett a választása. A jelképes 1000 eurós csekket augusztus 22-én a Carissimi nevében Bauer Edit kuratóriumi elnök, Németh Pogány Eszter ügyvezető és Zsidó János kuratóriumi tag vette át Világi Oszkártól, a klub tulajdonosától és Végh Tibor klubelnöktől.

(Lelkes Ernő felvétele)

Magyar–szlovák, szlovák–magyar szótár

autoimmun betegség – autoimunitné ochorenie
 bélpolip – črevný polyp
 diszgráfia – dysgrafia
 diszkalkulia – dyskalkúlia
 Down-szindróma – Downov syndróm
 emésztőrendszer – tráviace ústrojenstvo
 epe – žlčník
 epekő – žlčový kameň
 értelmi fogyatékoság – mentálne postihnutie
 felfúvódás – nadúvanie
 figyelemzavar – porucha pozornosti
 gasztroenterológus – gastroenterológ
 gyomortükrözés (gasztroszópia) – gastroszkópia
 hasnyálmirigy (pankreas) – podžalúdková žľaza (pankreas)
 hepatológus – hepatológ
 homályos látás – rozmazané videnie
 immunrendszer – imunitný systém
 izommerevség – svalová spasticita
 jelesített szlovák – posunkovaná slovenčina
 jelnyelv – posunkový jazyk
 kettős látás – dvojité videnie
 központi idegrendszer – centrálna nervová sústava
 látássérülés – zrakové postihnutie
 megváltozott munkaképesség – zmenená pracovná schopnosť
 mozgássérülés – telesné postihnutie
 munkaerőpiac – trh práce
 nonprofit szervezet – nezisková organizácia
 nyakcsigolya – krčný stavec
 nyelőcső – pažerák
 remegés – trasenie, tremor
 sclerosis multiplex – skleróza multiplex
 siketkultúra – kultúra nepočujúcich
 szájról olvasás – čítanie z pier
 szédülés – závrat
 szövettani vizsgálat – histologické vyšetrenie
 tapasztalati szakértő – skúsenostný expert
 vastagbél – hrubé črevo
 vastagbéltükrözés (kolonoszkópia) – kolonoszkópia
 vékonybél – tenké črevo
 zsibbadás – trpnutie

autoimunitné ochorenie – autoimmun betegség
 centrálna nervová sústava – központi idegrendszer
 čítanie z pier – szájról olvasás
 črevný polyp – bélpolip
 Downov syndróm – Down-szindróma
 dvojité videnie – kettős látás
 dysgrafia – diszgráfia
 dyskalkúlia – diszkalkulia
 gastroenterológ – gasztroenterológus
 gastroszkópia – gyomortükrözés (gasztroszópia)
 hepatológ – hepatológus
 histologické vyšetrenie – szövettani vizsgálat
 hrubé črevo – vastagbél
 imunitný systém – immunrendszer
 kolonoszkópia – vastagbéltükrözés (kolonoszkópia)
 krčný stavec – nyakcsigolya
 kultúra nepočujúcich – siketkultúra
 mentálne postihnutie – értelmi fogyatékoság
 nadúvanie – felfúvódás
 nezisková organizácia – nonprofit szervezet
 pažerák – nyelőcső
 podžalúdková žľaza (pankreas) – hasnyálmirigy (pankreas)
 porucha pozornosti – figyelemzavar
 posunkovaná slovenčina – jelesített szlovák
 posunkový jazyk – jelnyelv
 rozmazané videnie – homályos látás
 skleróza multiplex – sclerosis multiplex
 skúsenostný expert – tapasztalati szakértő
 svalová spasticita – izommerevség
 telesné postihnutie – mozgássérülés
 tenké črevo – vékonybél
 trasenie, tremor – remegés
 tráviace ústrojenstvo – emésztőrendszer
 trh práce – munkaerőpiac
 trpnutie – zsibbadás
 závrat – szédülés
 zmenená pracovná schopnosť – megváltozott munkaképesség
 zrakové postihnutie – látássérülés
 žlčník – epe
 žlčový kameň – epekő

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap

(Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.)

Nagy Amália, Csicsó, Póda Éva

Versfesztivál 2021

